

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

SVATEBNÍ RITUÁLY V BULHARSKÉ KULTUŘE – NA
PŘÍKLADU MĚSTA TROJAN

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Sociologie – Kulturní antropologie

Autor: Bc. Nikola Tillová

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Mildnerová, Ph.D.

Olomouc 2019

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Svatební rituály v bulharské kultuře – na příkladu města Trojan*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Kateřině Mildnerové, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a především za cenné rady a podněty při zpracování této magisterské práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Nikola Tillová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociologie – Kulturní antropologie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Kateřina Mildnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Svatební rituály v bulharské kultuře – na příkladu města Trojan
Anotace práce:	Diplomová práce si klade za cíl popsat a interpretovat průběh svatebních obřadů ve městě Trojan v Bulharsku. První část práce je věnována teoretickému ukotvení rituálu a svatebního obřadu v Bulharsku. V druhé části práce analyzuji a interpretuji data výzkumného šetření. Práce metodologicky využívá metody zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. Výsledky výzkumu především ukázaly, že svatební obřady se ve zkoumané oblasti v průběhu posledních padesáti let proměnily.
Klíčová slova:	Přechodové rituály – svatba – kulturní změny – zúčastněné pozorování – rozhovor
Title of Thesis:	Wedding rituals in Bulgarian culture – the case study of the town Trojan
Annotation:	The aim of the thesis is to describe and interpret the course of wedding ceremonies in the city of Trojan in Bulgaria. The first part of the thesis is devoted to the theoretical analysis of ritual and wedding ceremony in Bulgaria. The second part of the thesis analysis and interprets the research data. The thesis methodologically use the participant observation and interviews with semi-structured questions. The results of the research have shown that the wedding ceremonies have changed over the past fifty years in the research area.

Keywords:	Rites of passage – wedding – cultural changes – participant observation – interview
Názvy příloh vázaných v práci:	Podpůrné otázky k rozhovorům v českém jazyce Podpůrné otázky k rozhovorům v bulharském jazyce Ukázka písemného projevu respondentky
Počet literatury a zdrojů:	39 zdrojů
Rozsah práce:	80 s. (132 092 znaků s mezerami)

OBSAH

ÚVOD	8
1 RITUÁLY	10
1.1 Vymezení pojmu rituál.....	10
1.2 Přejchodové rituály – Arnold van Gennep.....	12
1.3 Liminální fáze - Victor Turner.....	13
2 KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ.....	15
2.1 Komunikativní a kulturní paměť.....	15
3 TRADICE VERSUS MODERNITA	16
3.1 Vymezení pojmu tradice, modernita a globalizace	16
4 SVATBY	18
4.1 Svatební obřad	18
5 SVATBY V BULHARSKU	20
5.1 Svatební obřady v Bulharsku	21
5.2 Průběh zasnub v Bulharsku.....	23
5.3 Průběh svatebních obřadů v Bulharsku.....	25
5.4 Proměny svatebních zvyklostí v Bulharsku	30
6 METODOLOGIE.....	32
6.1 Cíle výzkumu.....	32
6.2 Metody výzkumu	32
6.3 Výzkumný vzorek.....	34
6.4 Charakteristika účastníků výzkumu	34
6.5 Popis průběhu výzkumu.....	36
7 VÝZKUMNÁ LOKALITA	37
7.1 Bulharsko.....	37
7.2 Trojan	38
7.3 Historický vývoj území	40
7.4 Vývoj náboženství na území dnešního Bulharska	41

7.5 Národní kroje, tance a folklorní hudba	42
8 VÝZKUMNÁ ČÁST	43
8.1 Analýza zúčastněného pozorování svateb	44
8.1.1 Analýza zúčastněného pozorování – svatební obřad s prvky původních zvyklostí v Trojanu	44
8.1.2 Analýza zúčastněného pozorování – svatební obřad s prvky původních zvyklostí i s moderními prvky v Trojanu.....	50
8.1.3 Analýza zúčastněného pozorování – moderní svatební obřad v Golyama Zhelyazna.....	53
8.1.4 Analýza zúčastněného pozorování – jalová svatba	56
8.2 Interpretace svatebních rituálů v Trojanu	58
8.2.1 Zásnubní rituály	58
8.2.2 Rozlučka se svobodou	59
8.2.3 Obřad oddávání.....	60
8.2.4 Svatební hostina	62
8.2.5 Proměna lokálních tradic	65
8.2.6 Generační střet.....	68
8.2.7 Vnímání tradic mladší generací	69
ZÁVĚR.....	71
LITERATURA A ZDROJE.....	73
SEZNAM PŘÍLOH.....	77
PŘÍLOHY	78
Příloha č. 1: Podpůrné otázky k rozhovorům v českém jazyce.....	78
Příloha č. 2: Podpůrné otázky k rozhovorům v bulharském jazyce.....	79
Příloha č. 3: Ukázka písemného projevu respondentky	80

ÚVOD

Tématem této diplomové práce jsou svatební obřady v Trojanském kraji v Bulharsku. Již delší dobu se zajímám o bulharské tradice a zvyky. Chtěla bych svatební obřady v bulharské kultuře více přiblížit a umožnit takto nahlédnout do lokálních pravoslavných tradic. Konkrétně jsem si vybrala svatební obřad, jelikož právě svatba je důležitým okamžikem pro snoubence, ale také pro jejich rodiny. Dochází k začlenění jednotlivců, tedy nevěsty i ženicha, do rodiny protějšku, vznikají nová spojení, reprodukuje se lidský rod a především se formují a také upevňují lidské hodnoty a vztahy. Trojanský kraj jsem si vybrala z důvodu, že ve výzkumném terénu disponuji kontakty a pro výzkum jsem dostatečně jazykově vybavena.

Hlavním cílem této práce je popsat a interpretovat průběh svatebních obřadů ve zkoumané lokalitě a charakterizovat proměny rituálních praktik.

Svatební obřady jsou studovány především oborem kulturní antropologie. V České republice se tímto tématem zabývá především Lenka Budilová (2011), která zkoumá sňatkové strategie bulharských Čechů na počátku 20. století. V bulharské literatuře se církevními sňatky zabývá Drinov (1999), který popisuje průběh malých a velkých zásnub, které se praktikovaly ještě v 19. století a také popisuje průběh církevních oddávacích obřadů té doby v Trojanském kraji. Dále se tomuto tématu věnuje Stareva (2005), která popisuje a interpretuje přechodové rituály v Bulharsku, včetně svatebních obřadů ke konci 20. století a na počátku 21. století a zabývá se symbolikou jednotlivých obřadů.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou. V teoretické části práce definuji pojem obřad a rituál, představuji jednotlivé fáze přechodových rituálů a také vysvětluji rozdíl mezi tradicí a modernitou.

Dále se zabývám tématem svateb, kdy definuji termín svatba a blíže popisuji význam svatebních obřadů. Také se zabývám popisem výzkumné lokality, krátkou historií a vývojem náboženství na daném území. Ve výzkumné části práce představuji výsledky výzkumu za použití zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů.

1 RITUÁLY

V kapitole popisují význam slova rituál a také rituál definují. Krátce vysvětlují, do jakých kategorií rozděluje Arnold van Gennep přechodové rituály a jaké jednotlivé fáze přechodové rituály mají. Dále zmiňují Victora Turnera, který rozpracoval liminální fázi rituálu.

1.1 Vymezení pojmu rituál

Slovo rituál pochází z latinského slova „*ritus*“ a v překladu znamená ceremonie nebo zvyk. Původ tohoto slova najdeme už v sanskrtu, což je jeden z nejstarších indických jazyků posvátných textů, které se používaly. V sanskrtu najdeme slovo „*rita*“ ve významu pravdy či pořádku. Je tím myšlen pořádek ve vesmíru a obecný pořádek. Většina rituálů pochází už z dávných dob minulosti. Téměř všechny rituály prošly značnými proměnami a změnil se také význam většiny rituálů (Hrabáková 2002, s. 28).

„U obřadu, který tvoří úkony a praktiky převážně symbolického charakteru (dochází tu k symbolizaci sociálních vztahů), vystupuje do popředí kulturní složka“ (Frolec 1983, s. 10). Tato složka nabývá symboličnosti, tradičnosti, kolektivnosti a dalších atributů, kterými jsou například znakovost kulturních projevů nebo také funkce folklóru jako součást obřadů. *„Obřadní složka bezprostředně působí na sociální vztahy a napomáhá je upevňovat; obřadní kulturu chápeme jako etnokulturní tradici obsahující zděděné sociální informace a tvořící jeden z pilířů mostu spojujícího minulost se současností“* (Frolec 1983, s. 10).

V této práci používám termín svatební obřad jako komplexní soubor rituálních praktik, do kterého řadím zasnuby, rozlučku se svobodou, oddávací akt, svatební hostinu a další zvyky, které se při svatbě praktikují.

Rituál je chápán jako důležitý stav, při kterém dochází ke spojení některé sociální či kulturní síly, které se nacházejí v kontrastu. Mezi takové se například řadí tradice a změna, příroda a kultura nebo řád a chaos. Rituál má za cíl revitalizovat základní prvky kolektivního vědomí, jimiž jsou tradice, hodnoty a normy, aby byly uchovávány v paměti. Při rituálu je vždy dodržován rituální scénář a rituál má často rutinní povahu. Dále má posilovat sociální soudržnost v rámci dané skupiny (Bell 2009, s. 19-21).

Známý francouzský sociolog Émile Durkheim se ve své knize *Elementární formy náboženského života* (1912) zabýval náboženskými jevy, které rozdělil do dvou kategorií, a to na víru a rituály. „(víra) se týká názorů a spočívá v obrazných představách, (rituály) jsou předem určené způsoby chování“ (Durkheim 2002, s. 44). Tyto dvě kategorie separují myšlení a jednání. Rituály se uskutečňují ve shromážděné skupině a především mají za úkol vyvolávat, udržovat a přeměňovat jisté mentální stavy dané skupiny (Durkheim 2002, s. 17). Rituály slouží k potřebám věřících a jejich hlavní funkcí je posilovat pouto věřících s posvátnými bytostmi (Durkheim 2002, s. 72).

Sociální život neobsahuje pouze rituály, které jsou spojené s náboženstvím dané skupiny, ale obsahuje také prvky, které jsou nazývány folklorem a tyto prvky jsou pozůstatkem zmizelých náboženství, přežitky, a nebo to mohou být jevy, které vznikly na základě lokálních podmínek a to samovolně. Mohou to být například oslavy letního slunovratu, karnevalové slavnosti a další. Jedná se především o slavnosti, které měly dříve náboženskou povahu, která pomalu vymizela, nicméně tyto slavnosti se zachovaly a předávají se z generace na generaci (Durkheim 2002, s. 44).

Fiona Bowie ve své knize *Antropologie náboženství* (2008) uvádí, že rituály jsou plánovanými procesy, díky kterým je realizován přechod z každodenního života do posvátna (Bowie 2008, s. 150).

1.2 Přejchodové rituály – Arnold van Gennep

Mezi nejvýznamnější Van Gennepova díla se řadí kniha *Přejchodové rituály – systematické studium rituálů* (1997). Arnold van Gennep byl francouzský antropolog a etnolog. Přejchodové rituály interpretoval jako transformaci jednotlivců či skupin z jedné životní etapy do druhé, zpravidla kvalitnější. Vždy záleží na jednotlivé kultuře a tradici, jestli si obřadem či rituálem prochází jednotlivec sám nebo ve skupině, popřípadě kdo mu s rituálem pomáhá. Přejchodové rituály jsou velmi důležité zejména proto, že vytvářejí nebo upevňují sociální postavení jednotlivce v dané společnosti a také poskytují účastníkovi psychickou podporu. Většina rituálů a obřadů má podobné prvky v různých kulturách nebo podobný význam. V evropských zemích patří mezi nejdůležitější přechodové rituály především křest, přechod do dospělosti, svatba, porod dítěte a pohřeb (Van Gennep 1997, s. 8-11).

Van Gennep (1997) se ve své práci pokouší zařadit rituály do určitých kategorií. Jako první rozčleňuje rituály na sympatetické a kontaktní, a to pod vlivem skotského antropologa Jamese Frazera. Sympatetické rituály jsou takové rituály, které jsou založeny na působení podobného na podobné a opaku na opak. Dále Van Gennep uvádí, že kontaktní rituály jsou ba naopak takové rituály, které vychází z materiálnosti a přenosnosti vrozených nebo naučených vlastností na dálku nebo pomocí doteku. Poté rozděluje rituály na přímé a nepřímé. Prokletí nebo uhranutí spadají do přímých rituálů a mají okamžitou účinnost. Následkem jiných aktů s pozdějším dopadem jsou nepřímé rituály. Příkladem nepřímých rituálů mohou být modlitby nebo zaslíbení. Dále dělí rituály na pozitivní a negativní. Pozitivní rituály jsou chtěné. Lidé mají nějakou vůli a tu pak převedou ve svá konání. Rituály se nemohou řadit přesně do určitých kategorií, jelikož se navzájem prolínají a vždy existují v několika různých kategoriích (Van Gennep 1997, s. 11-21).

V knize se autor také zabývá jednotlivými fázemi přechodových rituálů, které dělí na fázi odlučovací, fázi pomezí a fázi slučovací. Odlučovací fáze, jinými slovy preliminální, je takovou fází, kdy dochází k oddělení či separaci jednotlivce nebo skupiny od předešlého stavu. Nejčastěji se jedná o tzv. očištné rituály, kdy se lidé myjí nebo oprašují. Pomezí, neboli liminální či prahovou fází rituálu Arnold van Gennep (1997) definuje následovně: *„Kdo prochází z jednoho do druhého, se tak delší či kratší dobu nachází jak materiálně tak magickonábožensky ve zvláštním postavení – pohybuje se mezi dvěma světy. Právě takovou situaci označuji výrazem pomezí a jedním z cílů této knížky je ukázat, že toto pomyslné a zároveň i materiální pomezí se více či méně výrazně vyskytuje ve všech obřadech, které provázejí přechod od jedné magickonáboženské či sociální situace do druhé“* (Van Gennep 1997, s. 25). V této fázi jsou podstatné prahy, dveře či jiné bariéry. Právě tyto prahy rozdělují dva světy. V momentě, kdy jedinec překročí práh či nějakou bariéru, tak se dostane z jednoho světa do světa druhého. Autor uvádí jako příklad překročení prahu dveří domu, kdy dveře jsou prahem mezi domácím a cizím světem. V případě, že se jedná o chrám, tak dveře jsou hranicí mezi světem profánním a posvátným. Hlavní dveře jsou velmi často posvěcené a musí zůstat neznečištěné. Pomezí fáze rituálu je nejvíce akcentována při zásnubách, v době těhotenství a při iniciaci, tedy zmocnění. Přijímací fázi rituálu se také říká postliminální. Jednotlivec nebo skupina přijímají svůj nový status a začleňují se zpět do společenství. Přijímací fáze je nejčastěji akcentována při svatebních obřadech. Van Gennep jako příklad začlenění uvádí společné jídlo nebo nabídnutí soli (Van Gennep 1997, s. 25-31).

1.3 Liminální fáze - Victor Turner

Victor Turner byl britským antropologem, který rozpracoval povahu a charakteristiku liminální neboli prahové fáze přechodových rituálů poté, co jednotlivé fáze definoval Arnold van Gennep (1997). Turner (1999) používá

termín „stav“ jednotlivce či společnosti, který podle něj znamená relativně pevný a stabilní předpoklad. Stavem může být prakticky cokoli, například legální status, profese a vzdělání, ale také to může být spojeno s ekologickými, fyzickými a mentálními či emocionálními stavy lidské bytosti. Turner jako příklad uvádí muže, který může být v dobré či špatné zdravotní kondici nebo například stát, který se nachází ve válečném stavu nebo ve stavu míru. Přejímové rituály jsou tedy považovány za stav přeměny (Turner 1999, s. 234).

V liminální, tedy v prostřední fázi rituálu, vytvářejí mezi sebou jednotlivci, kteří jsou do rituálu zapojeni, dočasně tzv. *communitas*. Turner (1999) uvádí: *„Liminální bytosti nejsou ani tady ani tam, nacházejí se mezi postaveními určenými a uspořádanými zákony, zvyklostmi, konvencemi a obřady“* (Turner 2004, s. 96). Při této fázi rituálu se všichni účastníci nacházejí ve stejné rovině, tedy nemají žádný majetek, titul ani postavení. Všichni jsou si v té chvíli rovni. Dále musí být účastníci pokorní, poslouchat své učitele a také přijmout jakýkoli trest. V liminální fázi rituálu se vytváří taková společnost, která je opakem strukturované společnosti a tu nazývá Turner tzv. *communitas*. Turner dále vysvětluje: *„... communitas stojí v protikladu vůči struktuře. Communitas se týká toho, co je nyní, právě teď, zatímco struktura prostřednictvím jazyka, zákonů a obyčejů pramení v minulosti a sahá do budoucnosti“* (Turner 2004, s. 111). Při přejímových rituálech účastníci opouštějí strukturu, vstupují do *communitas*, a poté se opět navrací ke struktuře s prožitky z *communitas*. Žádná společnost nemůže existovat bez této dialektiky, tedy bez struktury (*civitas*) a antistruktury (*communitas*). Tato fáze rituálu jednotlivce nejen spojuje, ale také jim dává pocit společně prožité zkušenosti (Turner 2004, s. 96-124).

2 KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ

V této kapitole je popsáno, jak Jan Assmann rozděluje jednotlivé paměti a je více rozepsána komunikativní a kulturní paměť. Koncept komunikativní paměti využívám při interpretaci dat v empirické části práce.

2.1 Komunikativní a kulturní paměť

Jan Assmann rozlišuje čtyři druhy pamětí - mimetickou paměť (takové jednání, které se přenáší pomocí napodobování), paměť věcí (vkládáme své vlastní představy do věcí), komunikativní paměť (předávána pomocí komunikace) a kulturní paměť (přenos symbolů a smyslů) (Assmann 2001, s. 23-24).

Komunikativní paměť obsahuje vzpomínky takových momentů, které se odehrály nedávno a my je sdílíme se svým okolím. Jan Assmann jako příklad uvádí: *„Typickým případem je generační paměť. Tato paměť se historicky rozvíjí u určité skupiny, vzniká v čase a s časem také zaniká, anebo přesněji – zaniká se svými nositeli. Když nositelé, kteří ji ztělesňovali, zemřou, ustoupí tato paměť paměti jiné, nové“* (Assmann 2001, s. 48). Tato paměť se ale také může proměnit v kulturní paměť. Komunikativní paměť se šíří zcela neformálně a přirozeně v každodenní komunikaci. Vzpomínka u této paměti sahá maximálně 80 až 100 let zpátky. Udržuje se vždy v rozmezí 3 až 4 generací. Nositelé komunikativní paměti jsou vždy svědci jednotlivých událostí. Jako příklad můžeme uvést vyprávění starších lidí o druhé světové válce (Assmann 2001, s. 46-53).

Assmann rozlišuje fundující vzpomínky a biografické vzpomínky. Fundující vzpomínky se vždy vážou k určitým počátkům. Termín paměť úzce souvisí s pojmem rituál a tradice, jelikož fundující vzpomínky se projevují právě skrze rituály, tance, oděvy, ozdoby, tetování a skrze cestování. To vše a mnoho

dalšího tvoří naše vzpomínky. Biografické vzpomínky se vždy vztahují k našim zkušenostem a vychází ze společenské interakce (Assmann 2001, s. 49).

Ba naopak kulturní paměť se orientuje především na určité body v minulosti. Příkladem kulturní paměti je historie jednotlivých území, která se vždy zmiňuje při výročí vzniku země a další. Kulturní paměť je často vázaná na náboženství a posvátno, protože skupina si udržuje svou identitu a podílí se na kulturní paměti díky praktikování rituálů a dodržování svátků. Historie je vždy zapsána ve spisech, obrazech, tancích a rituálech. Mezi tvůrce a nositele kulturní paměti patří hlavně šamani, kněží, učitelé, umělci a spisovatelé. Je potřeba, aby tito lidé zcela ovládali znalosti historie. V minulosti každý nemohl být tvůrcem kulturní paměti. Například u Židů nemohla být takovýmto tvůrcem žena (Assmann 2001, s. 50-53).

3 TRADICE VERSUS MODERNITA

Tato kapitola se zabývá pojmy tradice a modernita a jejich vzájemným vztahem. Také jsou krátce vysvětleny termíny globalizace, glokalizace a kulturní hybridita.

3.1 Vymezení pojmu tradice, modernita a globalizace

Pojem tradice pochází z latinského slova „*traditio*“, což znamená v překladu odevzdávání či vypravování. Jedná se o způsob určitého kolektivního jednání. Tradice má funkci symbolickou, kdy se u tradic objevují hodnoty, které jsou v té dané kultuře velmi významné. Dané hodnoty se poté často proměňují v normativní vzorce chování, tedy v určité zvyky. Jak Petrusek (1996) uvádí: „*Tradice slouží k oživování a zpřítomňování hodnot, které jsou z různých důvodů významné pro současnost*“ (Petrusek 1996, s. 1326).

Modernita se pojí s moderní společností, která začala vznikat v průběhu 18. století a byla založena na myšlence, že moderní je lepší než to původní (Malina 2009, s. 2563). Týkalo se to nejen vědeckých objevů, ale také uměleckých přístupů a změn. Modernismus je vnímán jako protiklad tradicionalismu (Petrušek 1996, s. 644).

Klasická modernizační teorie nám říká, že přechod od ekonomiky založené na existenci k ekonomice, která je naopak založená na průmyslu, značí celkový přechod od tradiční k moderní společnosti. Dichotomie mezi tradicí a modernitou je sociální konstrukcí (Werner 2000, s. 126). Přijetí nových, modernějších forem myšlení, produktů nebo prvků, nutně neznamená vymizení těch původních forem. Nové formy mohou zvýšit rozsah alternativ. Tradiční i moderní prvky spolu mohou koexistovat a také se často vzájemně posilují (Gusfield 2001, s. 354-356).

V práci nevyužívám pojmy tradice a modernita z pohledu klasické modernizační teorie jako opozita, ale naopak jako kontinuum, při kterém dochází k neustálému prolínání.

Tímto vlivem poté dochází ke kulturní hybriditě, což je pojmenování pro vzájemně promíšené kultury a ke globalizaci, tedy k přizpůsobení globálních trendů lokálnímu prostředí. Malina (2009) uvádí: „*V této souvislosti hovořili postmoderní antropologové o vzniku fenoménu kulturní hybridity, tedy fenoménu smíšených a vzájemně se prostupujících kultur u jedinců utvářených více kulturami*“ (Malina 2009, s. 1536).

Globalizace je velmi aktuálním tématem sociálních věd a má vliv i na bulharské zvyklosti. Globalizace je proces světové ekonomické, politické a kulturní integrace. Při tomto procesu dochází k rychlejšímu pohybu zboží, myšlenek a osob přes hranice jednotlivých států. Globalizace má svá pozitiva, kterými jsou především zvyšování životní úrovně, zvyšování vzdělanosti a

zlepšování vztahů mezi lidmi. Mezi negativa se řadí například zánik identity státu a občanů a také ztráta působení jednotlivců a skupin v řízení veřejných věcí (Malina 2009, s. 1333).

4 SVATBY

Tato kapitola vysvětluje z jakého slova pochází slovo svatba a vysvětluje význam svatebního obřadu. Je také vylíčeno, jak známý autor Arnold van Gennep nahlíží na tento přechodový rituál, a jak rozděluje hosty svatebního obřadu do 5 skupin. Je shrnuto, jak je v dnešní době nahlíženo na svatební obřady.

4.1 Svatební obřad

Slovo svatba je původně odvozeno ze slova „*svata*“, což znamená příbuzný. V antropologii se svatby zkoumají ve spojitosti s příbuzenstvím. Arnold van Gennep řadí svatbu mezi přechodové rituály, protože podle něj svatba představuje akt čistě sociální (Jiroušková 2012, s. 7-9).

Svatba je jedním z populárních přechodových rituálů. Svatební obřad je většinou spojován se zvyky, tradicemi, s náboženstvím, s právními normy, s tradičním folklorem a s dalšími materiálními aspekty. Ve většině západních zemí je základní právní normou pro sňatek fyzická dospělost, tedy věková hranice 18 let (Frolec 1985, s. 43-68).

„Svatbu chápeme jako sociální fakt, který je třeba vysvětlovat jen v rámci určitého času a místa“ (Frolec 1983, s. 11).

Svatba bývá důležitým okamžikem pro oba jedince, jelikož se osamostatňují od své rodiny, navazují vztahy s novou rodinou a především si většinou chtějí založit svou rodinu (Frolec 1983, s. 39).

Podle Van Gennepa (1997) jsou svatební obřady spojovány se vznikem nového života. Dnes už není svatba podmínkou pro založení rodiny a také není podmínkou, že manželé musejí mít děti. Nejdůležitější fáze svatebního obřadu je fáze odloučení a přijetí, ve smyslu odloučení od rodiny a přijetí do rodiny nové, především založení své vlastní rodiny. Svatba většinou není záležitostí pouze nevěsty a ženicha, ale je záležitostí širší komunity (Van Gennepe 1997, s. 85-87). Van Gennepe ji rozděluje do 5 skupin. V prvním případě je komunita rozdělena podle pohlaví, tedy svatební obřad je rozdělený pro muže a ženy. Druhou skupinu tvoří rodiče a prarodiče, buď z otcovy nebo z matčiny strany. Třetí skupinu pak tvoří rodiče a prarodiče z obou stran i širší rodina tak, jak ji známe dnes. Čtvrtá skupina je tvořena zvláštními společnostmi jako jsou bratrstva, kasty, společnosti věřících a jiné společnosti, ke kterým se řadí ať už nevěsta nebo ženich, ale také například otec nebo matka jednoho ze snoubenců či celá rodina. Pátou skupinou je místní komunita, ke které se snoubenci řadí, a to vesnice či městská čtvrť (Jiroušková 2012, s. 7-8).

Svatební obřad a manželství neznamena pouze to, že se novomanželé stávají plnohodnotnými dospělými jedinci, ale také to znamená začlenění do druhé rodiny, tedy rodiny nevěsty či ženicha, a to je často spojováno se změnou bydliště. Právě změna bydliště je jedním z hlavních důvodů, proč je odlučovací fáze rituálu při zasnubách a svatebním obřadu tak důležitá. Odlučovací fáze může mít různé druhy podob. Ku příkladu to může být změna v oblékání, oholení hlavy a vousů, obětování dětských hraček a podobně. Dnes se můžeme setkat se skupinou odlučovacích fází rituálu, kdy se novomanželé musí vypořádat s určitými překážkami. Například v Bulharsku žena musí přeskočit překážku, většinou metlu, což symbolizuje skok z jednoho světa do druhého, z jedné rodiny ke druhé, ale také je to symbol plodnosti. Někdy se novomanželé musí takovýchto překážek

dotknout a vypořádat se s nimi, jindy je to naopak zakázáno (Frolec 1985, 72-84).

Svatební obřad je přijímací fází rituálu, který ukončuje všechna vyjednávání mezi rodinami. Rodiny a hosté se jako první zúčastní oficiálního svatebního obřadu, většinou na obecním úřadě, a následně se všichni hosté sejdou v kostele, kde se účastní církevního obřadu. Symbolem přijetí může být také sjednocení ženicha a nevěsty jakožto manželského páru. Mezi ně ku příkladu patří výměna snubních prstenů nebo náramků, společné jídlo, sdílení jídla z jednoho talíře nebo první společný vstup do domu. Svatební obřad má spojit novomanžele, kdežto receptivní rituály mají za úkol přijmout jednotlivce do nové komunity, popřípadě spojit několik komunit (Frolec 1985, s. 87-89).

Sňatek se vždy pojil se zachováním a reprodukcí lidského rodu. Svatební obřad tedy spojoval biologické, sociální a kulturní prvky. Hlavním cílem bylo formování a hlavně upevňování lidských hodnot a vztahů (Frolec 1983, s. 39-41).

5 SVATBY V BULHARSKU

Tato kapitola popisuje, jak jsou svatební obřady v Bulharsku důležité a zejména, jak ovlivňují a mění život budoucím novomanželům. Je vylíčeno, jaké role hrají nevěsta, ženich, kmotři a rodiny při námluvách, zasnubách a při svatebním obřadu. Také je popsáno za jakých okolností by se svatba měla odložit, popřípadě kdy by se vůbec konat neměla. Dále je v kapitole shrnuto, jak probíhaly námluvy, malé zasnuby a velké zasnuby v 19. století, a jak velké zasnuby probíhají dnes. Je popsáno, jak v 19. století probíhal samotný svatební obřad a jaké tradice se v té době dodržovaly. Poté velmi krátce shrnuji, jak svatby probíhají dnes, jaké zvyky se zachovaly a jaký je rozdíl mezi církevním a civilním sňatkem.

5.1 Svatební obřady v Bulharsku

Tradiční bulharské svatby jsou důležitými svátečními událostmi. Svatební obřad má za cíl provést životní změny ne pouze mezi novomanželi, ale také mění život jejich rodinných příslušníků. Mezi nejdůležitější změny patří změna sociálního statusu novomanželů. Tito mladí lidé musí projít dlouhou cestou změn a hlavně od sebe oddělit svůj život před svatbou a po svatbě. Cílem svatebního obřadu je najít si své vlastní místo v další rodině, zavést nový řád, navázat nová spojení a spojit dva dosud rozdílné životy do jednoho. V Bulharsku se traduje, že pokud se nedodrží rituální scénář, tak svatba nebude úspěšná. Svatební obřad v zemi funguje i pro pobavení. Je zapotřebí, aby hosté měli přichystanou dobrou zábavu. Obřad se většinou odehrává na svatém místě, tedy v kostele (Stareva 2005, s. 119-120).

Přípravy na bulharskou svatbu se skládají ze dvou hlavních částí. První část obsahuje především námluvy a zasnuby, při kterých se stanoví pravidla po právní stránce, tedy kdo a jakým způsobem se bude finančně podílet, a jak celá svatba bude probíhat. Druhá část se hodně zaměřuje na veřejnost, jelikož se musí oficiálně zveřejnit, jak se rodiny domluvily na pořádání svatby (Stareva 2005, s. 126-127).

Nevěsta je v Bulharsku symbolem plodnosti. Důležitým rituálním úkonem je rozhazování jáhle a pšenice na nevěstu a ženicha. Jáhle a pšenice v Bulharsku symbolizují plodnost. Nevěsta znamená také cennost, kterou si musí ženich vykoupit. Může jí vykoupit věcmi nebo penězi. Například v dřívějších dobách se budoucím nevěstám daroval kohout přivázaný na tyči, ale dnes se darují většinou šperky. Cílem výkupního rituálu je oddělení nevěsty od jejích rodičů a ztráta dosavadního života nevěsty. Očekává se, že se žena přizpůsobí svému novému životu. Dříve bylo nutností, aby žena žila v rodném domě svého

budoucího manžela a vytvořila vlastní velkou rodinu, tedy plnila především funkci matky (Stareva 2005, s. 120-121).

Ženich také prochází mnoha proměnami, ale neztrácí svůj předešlý život jako nevěsta. Zůstává žít ve svém rodném domě, ale mění se jeho sociální status na muže, manžela a budoucího otce svých dětí. V Bulharsku se říká, že muž je polovičním člověkem a žena také, ale po svatbě společně vytvoří celého člověka (Stareva 2005, s. 120-121).

Kmotrovství je velice váženou funkcí při svatebních obřadech. Svědkem ženicha je vždy jeho kmotr, který ho křtil. V případě, že se nemůže účastnit svatby, tak může sám určitě někoho, kdo ho nahradí, většinou své děti. Kmotrovství se vždy dědí po otcově linii. Svědkem nevěsty zpravidla bývá manželka kmotra ženicha. Kmotři hrají při svatebním obřadu daleko větší roli než rodiny snoubenců. Celou dobu jsou neustále po boku snoubenců a po obřadu jsou při oslavách usazeni přímo vedle novomanželů. Očekává se, že kmotři budou také duchovními patrony budoucích dětí novomanželů (Stareva 2005, s. 122-125).

Většinou se rodina ženicha účastní všech příprav zasnub a svatby. Nevěstina rodina se příliš do příprav nezapojuje, ale připravuje dárky pro svatební hosty. V dřívějších dobách to byly například deky, přehozy na postel nebo ručníky, ale i oblečení. Dnes se hosté stále obdarovávají většinou ručníky nebo šátky na památku (Stareva 2005, s. 124).

Svatba se nesmí konat celý rok, pokud snoubencům někdo blízký zemřel. Bylo by to bráno jako pokoušení štěstí v manželství. Pokud někdo vzdálený zemřel, ať už snoubencům nebo hostům svatby, tak se na pohřeb nechodí, protože by to mohlo mít vliv na štěstí při svatbě (Stareva 2005, s. 126).

Při svatebním obřadu hrají úlohu některé tradiční zábrany neboli tabu. Není vhodné, aby docházelo ke sňatkům mezi rodinnými příslušníky až do 3. kolena. Lidé věří, že tyto zábrany by jim přinesly neštěstí, nemohli by mít děti a nebo by jejich děti byly postižené. Svatby by se stále měly uskutečňovat v pořadí narozených dětí. Nejstarší děti by se měly ženit a vdávat jako první. V případě, že se například mladší dcera chce vdávat dříve než její starší sourozenci, tak je zapotřebí, aby všechny své starší sourozence vykoupila. Rodiče až do minulého století nepovolovali svatby svých mladších dětí před staršími. Často se stávalo, že když se mladší syn oženil a měl starší sestru, která nebyla vdaná, tak poté už neměla šanci na šťastné manželství. Zůstávala buď jako stará panna, a nebo v lepším případě se mohla provdat za vdovce (Drinov 1999, s. 373).

5.2 Průběh zasnub v Bulharsku

Při námluvách a zasnubách v 19. století jako první navštívila rodina budoucího ženicha rodinu ženy či dívky a chtěla zjistit, zda by rodina souhlasila se svatbou. První návštěvy se vždy účastnil nejstarší muž ze strany ženicha, popřípadě několik dalších mužů z vesnice nebo města. Ženich se neúčastnil. Měli za úkol domluvit uskutečnění svatby. Po domluvě se zasnuby uskutečňovaly přibližně za 3 dny, aby nedošlo k tomu, že by nějaký jiný muž šel žádat o ženinu ruku. Zasnuby by se neměly konat po úplňku, protože by to přineslo neštěstí. Zasnuby se také nesměly konat v úterý a pátek. Velké zasnuby se pak konaly ve čtvrtek nebo o víkendu. Jako první si rodiny povídaly o počasí nebo o úrodě, a až pak začaly mluvit o námluvách. V Trojanském kraji jeden z mužů přinesl rakiji, kterou schovával až do doby, než proběhly samotné námluvy. Poté dal láhev s rakijí na zem, a pokud žena vzala láhev a dala všem napít, tak to znamenalo, že souhlasí se svatbou. Láhev muži vždy nechávali na návštěvě rodiny, protože se mohlo stát, že na druhý den si žena svatbu rozmyslela a láhev zase vrátila zpátky (Drinov 1999, s. 373).

První probíhaly tak zvané malé zásnuby. Což byl druhý krok námluv. Těchto malých zásnub se účastnili rodiče ženicha a jeho nejbližší rodina, ale ženich se stále neúčastnil. Malé zásnuby probíhaly u budoucí nevěsty v rodném domě. Její matka přichystala tradiční pohoštění, které zahrnovalo i tradiční bílý chleba, na kterém byla vždy květina kakostu, která symbolizuje zdraví a dále na něm byla červená niť s penězi, dříve se zlatými penězi. Ženichova matka dala nevěstě květinu do vlasů, a pokud si ji tam nechala, tak to znamenalo, že souhlasí se svatbou. Když nevěsta rozkrojila chleba do kříže a nabídla přítomným, tak to také symbolizovalo souhlas se svatbou. Při malých zásnubách se domlouval průběh svatby, především konání velkých zásnub, muzika a někdy se také určovalo datum konání svatebního obřadu. Také se domlouvalo, jaké dary bude nevěstina rodina připravovat pro hosty svatby. Ženichova rodina přinesla alkohol, který se rozléval přítomným k oslavě malých zásnub. Nevěsta poté políbila ruku mužově rodičům a na oplátku poslala ženichovi oblečení jako zálohu, že si ho vezme za muže (Drinov 1999, s. 374-376).

Poté se konaly velké zásnuby, kterých se účastnil větší počet hostů – celá rodina, přátelé a sousedi. Rodina vyslala dalšího syna nebo bratrance, který měl za úkol jít osobně ke každému z hostů a s rakijí je pozvat na zásnuby. Velkým zásnubám se také říkalo svatba u nevěsty. Velké zásnuby jsou většinou velkou společenskou událostí, na kterou je pozváno desítky hostů. Většinou se domlouvaly detaily svatby a hosté se seznamovali. Otec ženicha vždy přinesl kytici s červenou nití a s penězi na niti a rakiji jako dárek nevěstě. Obě dvě rodiny se domlouvaly na přípravách svatby a navrhovaly se dary pro hosty a pro rodinu, protože nevěsta musí dát dary celé rodině ženicha. Matka ženicha určovala, komu musí nevěsta dát dárky. Po skončení velkých zásnub se domlouvalo, kolik by rodina za dary měla zaplatit. Většinou šlo o symbolické částky. Domlouval se také přesný den svatby, pokud datum

nebylo domluveno už při malých zasnubách. V dřívější době se musely svatby podřizovat sezónním pracím na polích, takže svatby se konaly až po sklizni, většinou na podzim a v zimě. Svatby se nesmí konat, když je půst před Velikonocemi nebo před Vánocemi. Všechny zasnuby i svatby probíhají před úplňkem. Ihned po zasnubách začínají přípravy na svatební obřad (Drinov 1999, s. 377).

Dnes už se námluvy a malé zasnuby ve většině případech nepořádají. Je tradicí, že muž se oficiálně zeptá na svolení ke sňatku ženiny rodiny. Po svolení rodiny muž naplánuje, jak ženu požádá o ruku. Většinou se jedná o speciální chvíle, kterých se účastní jenom pár. Muž žádá o ruku ženy se zasnubním prstenem, který symbolizuje změnu a posun jejich vztahu a vzájemné pouto. Po zasnoubení pár navštíví obě rodiny, kdy přinesou kytici pro matku jak ženicha, tak nevěsty a rakiji pro otce a oznámí jim své zasnoubení. Poté se ve většině rodinách připravují velké zasnuby, kdy se jedná o větší společenskou sešlost, na které snoubenci oficiálně oznámí své zasnoubení svým rodinám a blízkým. Tradičně si snoubenci pronajmou restauraci, hraje živá hudba, podává se večeře a všichni se seznamují a rodiny podávají své návrhy, jak by se svatba mohla odehrávat (Stareva 2005, s. 140-141).

5.3 Průběh svatebních obřadů v Bulharsku

V 19. století probíhaly svatby jinak, než probíhají dnes. Před zahájením samotného svatebního obřadu se ženich vždy rozloučil se svými rodiči v rodném domě a požádal je o odpuštění. Ženich s kamarády a kmotrem se pak chystali do domu nevěsty. Budoucí novomanžel musel přeskočit rozpálené uhlíky v ohništi, aby se vyhnul zlé magii. Bylo to považováno také jako odlučovací fáze rituálu, kdy se vzdával svého mládeneckého života a vstupoval do zcela odlišné životní etapy. Jeho rodiče tento rituál absolvovali

také, ale jako první, protože v případě, že by tam zlá magie opravdu byla, tak aby ji přeskočili jako první oni a jejich syn měl stále štěstí ve svůj svatební den. Ženichova matka je pro štěstí posypala žitem a přelila práh dveří vodou, aby vše šlo snadno, jako teče voda (Stareva 2005, s. 163).

Ženich se s kmotrem vydali do nevěstina domu za doprovodu živé muziky. Jako první vešel do domu nevěsty ženichův kamarád nebo bratr a nesl na tyči uvázaného živého kohouta, který byl ozdobený pálivými papričkami a měl zakrytou hlavu utěrkou. Kohout symbolizuje muže jakožto hospodáře a hlavu rodiny. Má ochraňovat novomanžele před zlými silami. Může být ozdobený různými způsoby podle dostupných možností rodiny. Na oplátku ženich dostal stejně ozdobenou slepici a snoubenci museli tuto slepici ochránit a nesměli ji zabít, protože měla být symbolem jejich šťastného vztahu. Jakmile vešli do dvora, tak ženich kopnul několikrát do dveří, aby mu rodina ženy otevřela. Nikdo mu dveře neotevřel, dokud nedal všem přítomným nevěstiným hostům a rodině menší dárky, zpravidla se jednalo o věci, které nebyly příliš dostupné a ženy potěšily. Například se darovala malá zrcátka a velikost se odvíjela od toho, jaký vztah měla žena k nevěště a kolik jí bylo let. Zrcadla mají při svatebních obřadech velký význam. Nevěsta měla totiž malé zrcátko u sebe při východu z rodného domu, při vstupu do kostela a při vstupu do nového domu. Zrcadlo symbolizuje cestu, kterou novomanželé absolvují. Jelikož nevěsta přechází z jednoho světa do druhého, tak právě toto zrcadlo má za úkol propojit tyto dva světy (Stareva 2005, s. 231-236). Nevěsta byla vždy schovaná v pokoji, který byl nejdál od hlavních dveří domu, aby ji nikdo z ženichovy strany nespátl. Poté se ženich dostal do domu a prohledával jednotlivé pokoje, dokud nenašel nevěstin pokoj. Následně se alespoň třikrát dožadoval přítomných, aby otevřeli dveře nevěstina pokoje. Ta byla zamčená s kamarádkami uvnitř pokoje a odmítala ho pustit dál. Nevěstiny kamarádky pak jen mírně otevřely dveře a v nich byl nevěstin

střevíc a řekly ženichovi, že jim musí dát peníze, pokud si chce nevěstu odvést. Kmotr za ženicha do střevíce vložil peníze. Musel vkládat tolik peněz, dokud střevíc nebyl naplněný. Poté ženichovi otevřely dveře a ten poprvé spatřil nevěstu. Ihned jí musel lehce šlápnout na nohu na znamení, že on bude hlava rodiny. Následně do místnosti přišla sestra ženicha a kmotra nesoucí nevěstě dárky od ženichovi rodiny. Po celou dobu se v domě nevěsty zpívalo a tančily se národní tance (Stareva 2005, s. 164-167).

Nevěsta měla vždy ve vlasech květinu, která symbolizuje její poslední svobodné chvíle. Také na sobě mívala mnoho šperků a ozdob. Tradovalo se, že čím více šperků, tím lépe je nevěsta připravená na manželství. Nevěsta byla vždy oblečena do bílé košilky, která byla obšitá červenou nití jako ochrana před zlými silami a většinou měla košilku obléknutou naruby, aby se dvojnásobně ochránila před veškerým zlem. Nevěsty bývaly oblečeny do svých nejlepších šatů nebo kroje a ve vlasech měly závoj. V dřívějších dobách měla nevěsta zcela zakrytý obličej bílým plátnem, aby ji nikdo nespapřil a její bratr ji musel vést, protože přes plátno nic neviděla. Při zakrývání obličeje seděla u kamen otočená na východ, jelikož východ je posvátným směrem světa v pravoslavném křesťanství. Kmotra zakrývala nevěstě obličej, a závoj nebo dříve plátno, musela třikrát vytřepat kvůli zlým duchům, kteří by mohli být usazeni v závoji. Nevěsta se proti Slunci musela poté pokřižovat. Jako první jí byla nasazena pravá bota ženichovým bratrem, ve které musely být peníze. Většinou ženichovi řekli, že její boty jsou malé a ženich musel dát více peněz. Takto se to několikrát opakovalo, dokud nebyly boty opět plné peněz. Obřad se v dávných dobách konával doma, dnes už se koná v kostele nebo na obecním úřadě. Tam se ženich s nevěstou a rodinou vydávali společně (Stareva 2005, s. 168-171).

Snoubenci a rodina kráčeli ke kostelu, kde se konal samotný obřad. V ideálním případě měli minout řeku, aby jim to přineslo štěstí. Pokud nebyla v okolí

řeka, tak přešli alespoň přes studánku nebo jen přes kaluž. Voda je symbolem volného prostranství a očisty. Kostel se měl vždy nacházet na půli cesty mezi domy obou rodin (Drinov 1999, s. 390-392).

Oddání prováděl kněz v kostele. Ženich i nevěsta stáli na ručníku, který nevěsta sama šila nebo tkala. Oba dva měli na hlavě věnec a kněz jim v průběhu obřadu tyto věnce vyměnil. Nevěstin věnec dal na hlavu ženichovi a naopak. Oba drželi v rukou svíčky po celou dobu obřadu, i v momentě, kdy vycházeli z kostela. Následně novomanželé políbili evangelium a třikrát obešli oltář. Kmotra sypala oves a bonbóny na snoubence a svobodné dívky obojí sbíraly a schovávaly si to pro štěstí, aby se brzo také vdávaly (Drinov 1999, s. 392).

Poté novomanželé vyšli z kostela a drželi se za ruce. Za nimi jako první šli kmotři, následovala rodina a hosté, poté muzika a všichni tancovali. V průvodu s muzikou se šlo, popřípadě jelo, až do domu ženicha. Otec ženicha po příchodu nebo příjezdu svatebčanů vzal nevěstu do náruče a přenesl ji do domu ve znamení, že je v jeho domě vítána společně se svým manželem. Nevěsta nesměla vstoupit do domu dříve, než ji tchán s tchýní dali nějaký dar. Tento dar byl jen pro ní. Rodiče přivítali novomanžele chlebem se solí s červenou paprikou a vínem v novém domově. V rodném domě ženicha byla uspořádaná také velká oslava svatby (Stareva 2005, s. 172-173).

Z obřadu se šlo přímo na oslavu. Vždy byly nachystány velké stoly plné jídla a pití, hrála živá muzika a tančilo se. V průběhu oslavy nevěsta obdarovávala všechny hosty. Tak, jak hosté seděli, tak je obcházela a dávala jim dary a hosté jí za to dávali většinou peníze. Všechny hosty nevěsta obdarovávala podle jejich důležitosti a vztahu k novomanželům nebo rodině. Každému dala jiný dárek. Sourozencům ženicha věnovala například košili nebo jiné oblečení a ručně tkané deky a ostatním hostům pouze ručník nebo kapesník. Celý večer

se slavilo. Večer novomanželům tchýně připravila jejich nový společný pokoj a postel. Do postele dala obilí, aby jim to přineslo štěstí a hlavně, aby nevěsta otěhotněla hned napoprvé. Poté tchýně počkala, aby se ujistila, že nevěsta byla pannou (Drinov 1999, s. 393-395).

První návštěva rodičů nevěsty v jejím novém domě se odehrávala většinou první pátek ihned po svatbě. Rodiče se vždy chtěli ujistit, že je jejich dcera šťastná a spokojená (Drinov 1999, s. 395-396).

V dnešní době svatební obřady probíhají odlišně, ale mnoho zvyklostí bylo převzato i do současnosti. Svatby se odehrávají zprvu na obecním úřadě. Civilní obřad se odehrává před církevním obřadem, může se konat několik dní až týden či dva dopředu. Svatebního obřadu na obecním úřadě či jiném zvoleném místě se účastní kmotři a někdy také nejbližší rodina. Při tomto obřadu dochází nejčastěji k výměně svatebních slibů, k podpisů dokumentů a k výměně snubních prstenů, které symbolizují spojení snoubenců. Snubní prsteny mají novomanželé na pravé ruce kvůli pravoslavné víře. V následujících dnech se poté odehrává církevní obřad v kostele, na který je pozváno desítky hostů. Před tímto obřadem se ženich vydává do domu nevěsty, kam ho družičky odmítají pustit, dokud nezaplatí peníze. V domě hraje živá hudba a lidé se baví. Ženich musí první nevěstu najít a poté se dobývá do zamčeného pokoje, kde je nevěsta ukrytá. Musí jí do boty vložit dostatek peněz, aby mu družičky dveře odemkly. Jakmile odemknou dveře, tak nevěstu ženich poprvé spatří a někdy jí dává malý dárek. Svědky neboli kmotry už dnes bývají nejbližší přátelé snoubenců, popřípadě někdo z rodiny. Vždy by měli být starší než jsou snoubenci. Poté se společně vydávají do kostela. Obřad provádí kněz. Snoubenci mají na hlavách královské koruny a v ruce dlouhé svíčky. Po přečtení určitých částí o manželství z Bible a požehnání následně kněz koruny vymění a novomanželé odříkají své sliby před Bohem. Výměna královských korun mezi nevěstou a ženichem

symbolizuje spojení těchto dvou jedinců v jednoho. Poté políbí evangelium a jsou prohlášeni za manžele. Před kostelem všichni hosté novomanželům gratulují a po gratulacích a společných fotografiích se všichni vydávají většinou do restaurace, kde se koná oslava po celý zbytek večera. Dnes už po oslavě novomanželé odjíždí na svatební cestu a nebo do svého společného domova (Stareva 2005, s. 140-141).

Až do roku 1929 se sňatky uzavíraly pouze v kostele za asistence pravoslavného duchovního. Poté se do roku 1945 sňatky nadále uzavíraly v kostele, ale musely se předávat obecnímu úřadu dokumenty podepsané novomanželi dokazující sňatek. V roce 1945 vešel v platnost v Bulharsku nový zákon, kdy se církevní sňatky zrušily a byly považovány pouze za alternativu. Jediným legálním sňatkem byl sňatek civilní. Snoubenci tedy první musí absolvovat legální svatební obřad na obecním úřadě či na radnici v doprovodu dvou svědků a poté mohou alternativně využít církevního obřadu (Budilová 2011, s. 121-123).

5.4 Proměny svatebních zvyklostí v Bulharsku

Doba se neustále vyvíjí dopředu a s tím jsou také spojeny proměny názorů a zvyklostí ve společnosti. Ještě v devatenáctém a počátkem dvacátého století bylo nemyslitelné, aby dívka nebyla ve dvaceti letech vdaná a neuvažovala o dětech (Kubík 2010, s. 255).

Většina Bulharů ještě před 30 lety považovala manželství za velmi důležité životní rozhodnutí vzhledem k jejich křesťanskému způsobu života. Byli přesvědčeni, že každý člověk by měl být v manželském svazku a nebylo zvykem, že by pár nebyl sezdaný a žil pod jednou střechou. Chtěli mít nejen velké rodiny, ale také ekonomicky prosperovat, což pomocí manželského svazku bylo snadnější. V případě, že pár nemohl mít děti, tak se očekávalo, že spolu budou nadále žít i bez dětí, protože byli spojeni až do konce života.

Manželství bylo rozhodně pozitivní věcí a hlavní prioritou nebylo plození dětí. Cílem manželství bylo mít úspěšný život po boku partnera, o kterého se kdykoli a v jakékoli situaci mohl člověk opřít a překonávat všechny překážky a nástrahy života společně (Budilová 2011, s. 111-116).

V průběhu let se změnily názory nejen na svatební obřady, ale také na manželství, jelikož dříve bylo manželství důležité až povinné, pokud byl člověk duševně zdravý. Byla to společenská norma, kterou většina jedinců dodržovala. Průměrný věk, kdy docházelo ke sňatkům byl kolem 20 let. Vše se postupem času proměnilo. Dnes chce být mnoho mladých lidí například svobodných, experimentovat v sexuálních praktikách, ale také chtějí budovat kariéru, studovat vysokou školu a cestovat. Svatba i děti se odkládají na pozdější dobu. Nutno podotknout, že spoustu mladých lidí také vnímá manželství a sňatek pouze jako formalitu. Momentálně je populární mít první děti a až pak svatbu. V západních zemích se začalo měnit postavení žen ve společnosti a mnoho žen je dnes úspěšných a pracují ve vysoce postavených funkcích, ale jsou také vlastníky společností. S tím právě souvisí změny jak v sexuálním životě, tak změny v pohledu na svatební obřady. Ženy se začaly osamostatňovat a mnoho z nich se stalo dominantními nejen v osobním životě (Weiss 2012, s 29).

Nebylo tomu tak dávno a před vstupem do manželství se dívky nechávaly lékaři prohlížet, zda jsou pořád panny. Tradicí bylo, že dívka byla pannou a poprvé měla sexuální styk až o svatební noci. Především šlo o sebeúctu a budování společných vztahů s manželem. Pokud nedocházelo k lékařským prohlídkám, tak po svatební noci nejbližší příbuzní, většinou ženichova matka, kontrolovali prostěradlo, zda byla dívka pannou. Bylo nepřipustné mít sex před svatbou a v mnoha kulturách to stále nepřipustné je. Například v islámu by ženy sexuální styk před svatbou mít neměly. Předmanželský sex se i přes veškeré tradice ve společnosti provozoval a provozuje (Janiš 2004, s.

337). V Bulharsku se stávalo, že pokud pár měl předmanželský sex, ale následně uzavřel sňatek, tak jejich chování nakonec bylo tolerováno (Budilová 2011, s. 117).

6 METODOLOGIE

V praktické části práce jsou definovány jednotlivé výzkumné otázky. Poté blíže jsou blíže specifikovány výzkumné metody získávání dat, které jsem zvolila pro tuto práci, a to zúčastněné pozorování a rozhovor. Také je popsán výzkumný vzorek, kritéria pro výběr dotazovaných a samotný průběh zúčastněného pozorování a rozhovorů, popřípadě komplikace, se kterými jsem se v průběhu rozhovorů setkala.

6.1 Cíle výzkumu

Ve výzkumné části diplomové práce jsem stanovila čtyři výzkumné otázky, kterými se budu zabývat:

1. Podléhají rituální praktiky ve zkoumané oblasti proměnám?
2. Jaký je rozdíl ve vnímání svatebních zvyklostí mezi mladší a starší generací?
3. V jaké míře mladší generace dodržuje jednotlivé prvky původních svateb?
4. Dochází k proměnám svatebních zvyklostí vlivem globalizace?

6.2 Metody výzkumu

Pro tento výzkum jsem si zvolila metodu zúčastněného pozorování a hloubkového rozhovoru s polostrukturovanými otázkami. Tento typ rozhovoru jsem vybrala právě proto, že jsem chtěla navázat bližší kontakt s respondenty a pochopit chování a jednání lidí v konkrétním prostředí a v situacích.

Jako podklad k rozhovorům jsem měla připravených 24 podpůrných otázek. Nejprve jsem si podpůrné otázky připravila v českém jazyce a poté jsem je všechny přeložila do bulharského jazyka. K překladu otázek jsem musela využít pomoci, jelikož otázky obsahovaly slova, která se v běžné komunikaci příliš nepoužívají a bulharština není mým rodným jazykem. Jednotlivé komentáře a poznámky během zúčastněného pozorování a rozhovorů jsem si zapisovala do terénního deníku. Dále jsem během výzkumu pořizovala nahrávky a také fotografie. Po uskutečnění rozhovorů bylo potřeba všechny rozhovory přeložit opět do českého jazyka. Tato fáze výzkumu byla velmi časově náročná, protože rozhovory byly v délce nejméně 30 až 60 minut a z audio záznamu jsem je přímo přepisovala v českém jazyce.

Zúčastněné pozorování je jednou z nejvyužívanějších metod kvalitativního výzkumu. Jedná se o hloubkový popis jednotlivých situací a analýzu jevů. Tato metoda se nazývá zúčastněné pozorování právě proto, že se výzkumník sám účastní celého dění v sociální situaci a skupině, ve které provádí svůj výzkum. Stává se jedním z nich (Hendl 2008, s. 193). Při zúčastněném pozorování nepozoruje pouze výzkumník účastníky rituálu, ale funguje to i naopak. Výzkumník by neměl pouze pozorovat, ale také se aktivně zapojovat, takže by neměl jen opakovat jednotlivé pohyby nebo kroky postupu, ale měl by je i sám prožívat a hlavně přitom také věnovat pozornost okolním věcem a všimnout si detailů (Grimes 2013, s. 44-46).

Metoda rozhovoru je také v kvalitativním výzkumu klíčovou a může být nejvíce ku prospěchu. Výzkumník nejen získává data prostřednictvím dotazování respondentů, ale také si musí všimnout reakcí na jednotlivé otázky, zda jsou respondenti nervózní, jak rychle reagují a dalších detailů. (Miovský 2010, s. 155-156). Jean-Claude Kaufmann se zabýval chápajícím rozhovorem ve stejnojmenné knize *Chápající rozhovor* (2010). Tento typ rozhovoru vychází především z myšlenky, kdy lidé nejsou pouze nositeli struktur, ale také

vytváří své sociální prostředí, a díky tomu mají určité vědomosti, které se výzkumník musí snažit pochopit zevnitř, prostřednictvím hodnotového systému jednotlivců (Kaufmann 2010, s. 30-31).

6.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořil celkem 11 respondentů odlišného věku, pohlaví a také vzdělání. Výzkumy jsem většinou realizovala v domácnosti respondentů, popřípadě respondenti přijeli zamnou do domu, ve kterém jsem v době výzkumu pobývala. Všechny rozhovory byly realizovány s respondenty, kteří mají osobní vazby k Trojanu a vyrůstali ve městě či v blízkém okolí. Všechny dotazované jsem vybírala záměrně tak, aby bylo zastoupeno ženské i mužské pohlaví. Dalším kritériem výběru bylo obsažení mladší i starší generace, kdy mladší generace je zastoupena osobami ve věku 19 až 35 let a starší generace je zastoupena osobami ve věku 52 až 78 let. Z důvodu zachování anonymity ve svém výzkumu neuvádím celá křestní jména dotazovaných.

6.4 Charakteristika účastníků výzkumu

S. Žena. 73 let. Důchodkyně, má vystudovanou střední školu. Celý život pracovala jako zaměstnanec v obchodě. Žije na vesnici se svým manželem. Má dva dospělé syny a dva vnuky.

K. Žena. 57 let. Majitelka účetní firmy, má vystudovanou vysokou školu. Původem pochází z Trojanu, ale dnes pracuje v Sofii a žije v nedaleké vesnici. Žijí společně s manželem v rodinném domě. Její manžel je ředitelem banky. Má dva dospělé syny a oba studovali v zahraničí. Starší syn studoval pět let ve Velké Británii a mladší syn studoval čtyři roky v Německu.

N. Žena. 75 let. Důchodkyně a vdova. Žije v rodinném domě v České republice. Ihned po absolvování střední školy v Trojanu se přestěhovala do

České republiky, kde se vdala. Celý život pracovala ve firmě jako nákupčí stavebního materiálu. Má dceru a dvě vnoučata.

M. Muž. 52 let. Je rozvedený a má dvě dospělé dcery a vnučku. Má vysokoškolské vzdělání a je ředitelem pojišťovny v Trojanu. Žije sám v malém bytě ve městě.

C. Žena. 78 let. Paní je důchodkyně a vdova. Má syna, dceru a několik vnoučat a pravnouče. Žije sama v rodinném domě na vesnici. Má vystudovanou střední školu a větší část svého života pracovala v obchodě a poté jeden obchod vlastnila.

N. Muž. 34 let. Má vysokoškolské vzdělání a pracuje jak ekonom. V posledních letech pracoval ve Velké Británii. Je svobodný a bezdětný.

T. Žena. 18 let. Studentka střední školy. Žije v bytě ve městě se svou matkou, která je rozvedená a se svou sestrou.

P. Žena. 35 let. Má vysokoškolské vzdělání a pracuje na obecním úřadě. Je zasnoubená. Se svým snoubencem žijí v domě jejích rodičů.

V. Žena. 58 let. Má vystudovanou vysokou školu. Pracuje na obecním úřadě na vedoucí pozici. Je vdovou a žije ve společné domácnosti se svým partnerem a dcerou.

N. Žena. 29 let. Má vysokoškolské vzdělání. Pracuje v rodinné firmě, která se zabývá grafickým designem. Je čerstvě vdaná a bezdětná. Žije v bytě zatím pořád se svou matkou a sestrou.

T. Muž. 32 let. Má vysokoškolské vzdělání v ekonomickém oboru. Bydlí v bytě v hlavním městě v Sofii a pracuje v reklamní firmě. Je čerstvě ženatý a bezdětný.

6.5 Popis průběhu výzkumu

Výzkum v podobě rozhovorů a zúčastněného pozorování probíhal v červenci roku 2019 a v červenci roku 2017 ve městě Trojan.

Proniknutí do pozorované skupiny a účast na jednotlivých svatebních obřadech pro mě nebyla příliš obtížná vzhledem ke známostem, které ve výzkumné oblasti mám. Vztahy důvěry jsem s jednotlivými dotazovanými měla navázány už před samotným výzkumem a díky tomu byli dotazovaní více otevření ihned od začátku rozhovoru. Jednotlivé rozhovory ani zúčastněná pozorování jsem jako výzkumník nemohla ovlivnit. Dotazovaní mě vnímali velmi pozitivně i přesto, že jsem cizinka a žena. Nad každou otázkou se pečlivě zamýšleli a byli velmi rádi, že se výzkumu mohou zúčastnit.

V rámci zúčastněného pozorování popisují 3 svatební obřady, kterých jsem se zúčastnila. Dvou obřadů jsem se zúčastnila v červenci 2019 a jednoho obřadu jsem se zúčastnila v červenci 2017. Dále pak popisují jalovou svatbu. Všechny svatby se odehrály v Trojanském regionu, jedna z nich byla z části tradiční, tedy konala se v Trojanském klášteře. Další dvě svatby byly modernější a neobsahovaly církevní obřad.

Celkem jsem realizovala 11 rozhovorů. Rozhovory se opakovaly pouze ve 2 případech, a to s novomanželi, na jejichž svatbě jsem realizovala svůj výzkum, tedy zúčastněné pozorování. Každý z rozhovorů probíhal zcela odlišně. Většina dotazovaných nebyla na začátku rozhovoru nervózní. Nicméně jedna respondentka si vyžádala otázky den předem, aby se mohla na rozhovor připravit. Dále má nejstarší respondentka se chtěla výzkumu velmi zúčastnit vzhledem ke svým zkušenostem, ale nechtěla se účastnit samotného rozhovoru. S dotyčnou jsme se domluvily, že jí dám všechny otázky a ona na ně odpoví písemnou formou.

Hned v úvodu rozhovoru jsem dotazované seznámila s tématem výzkumu a samotným účelem. Následně jsem se se všemi domluvila na zachování anonymity. Rozhovory jsem realizovala s každým respondentem zvlášť. Většina respondentů se chtěla setkat u nich doma. Během rozhovorů panovala přátelská atmosféra. Na rozhovory jsem byla důkladně připravená a měla jsem s sebou podpůrné otázky. Většina otázek byla otevřeného typu a byly formulovány tak, aby respondenti mohli povyprávět svoji zkušenost a nad otázkami se více zamyslet. Většina respondentů se nad otázkami déle zamýšlela, protože chtěli správně popsat veškeré místní tradice a zvyky.

7 VÝZKUMNÁ LOKALITA

Tato kapitola se zabývá obecnými informacemi o Bulharské republice a její demografií. Dále je popsána Lovečská oblast a město Trojan, ve kterém se uskutečnil můj výzkum. Jsou přiblíženy zvyky a tradice, které jsou typické pouze pro tuto oblast. Krátce je shrnutý historický vývoj území. Jsou popsána jednotlivá období odlišných nadvlád jiných států a říší a pokusy o osvobození území. Dále krátce shrnuji vývoj náboženství na území Bulharska, popisují národní kroje a při jakých příležitostech se používají. Tradiční bulharské oděvy se úzce pojí s národními tanci, kterým se říká *chora* a také s národní folklorní hudbou, která je stručně popsána.

7.1 Bulharsko

Bulharsko je stát na Balkánském poloostrově v jihovýchodní Evropě. Státním zřízením představuje parlamentní republiku. Sofie je hlavním městem státu. Mezi další velká a známá města patří například Plovdiv, Varna a Burgas. Právě Varna a Burgas jsou především známé jako letní turistické destinace, protože leží u Černého moře. Bulharsko má 6 991 309 obyvatel podle aktuálních statistik ze září roku 2019 s celkovou rozlohou země 108 560

kilometrů čtverečních (World Meters 2019). Země je z velké části hornatá. *Stará Planina* je pohoří, které rozděluje zemi na severní a jižní. Říká se mu tzv. Balkán a je to nejdelší pohoří celého Bulharska. Bulharsko se nachází v mírném podnebném pásu a je ideální zemí pro pěstování ovoce a zeleniny. Má také spoustu nerostných surovin, jako například vápenec, olovo, různé druhy uhlí a další (Diran 2011, s. 7-9).

7.2 Trojan

Město Trojan se nachází v regionu *Loveč* v severní části země. Právě v tomto městě a jeho blízkém okolí jsem uskutečnila svůj výzkum. Trojan leží v hornaté části země poblíž pohoří *Stará Planina* a zahrnuje tři přírodní rezervace, kterými jsou *Beklemeto*, *Kozí Stěna* a *Steneto*. Řeka *Beli Ossam* protéká přímo centrem města. V celé oblasti jsou minerální prameny a lidé z celé země i ze zahraničí přijíždějí právě kvůli těmto pramenům do lázní ve vesnicích *Chiflik* a *Shipkovo* (Diran 2011, s. 91).

Trojan vzniknul oficiálně v roce 1868. Město má 28 743 obyvatel dle údajů a statistik z 31. 12. 2018 (City Population 2019). V roce 2015 mělo město pouze 20 040 obyvatel. Nárůst je tedy velký a to především proto, že ještě donedávna okolní vesnice byly poměrně zalidněné, ale v dnešní době už na vesnicích není dostatek práce a lidé jsou nuceni se stěhovat do větších měst (Obština Troyan 2016, s. 5).

Celá Lovečská oblast je velmi důležitým historickým a kulturním místem. Obzvláště významný je Trojanský klášter, který byl založený už v 16. století a rozlohou je třetí největším klášterem celé země. Stěny kláštera jsou ozdobeny freskami a dřevořezbou slavného malíře Zahari Zografa. Tento klášter je známý především kvůli své neobyčejné architektuře a kvůli ikoně Svaté Bohorodičky Trojruké. Obyvatelé Bulharska každoročně přijíždějí do Trojanského kláštera, aby této slavné ikoně vzdali hold a poklonili se. Svátek

Zesnutí Bohorodičky se odehrává každým rokem 15. srpna a lidé se sjíždějí, aby se pomodlili a uctili památku Bohorodičky. Nejvyšší patriarcha je vždy přítomen a slouží mši. Po mši je bohatě nazdobená ikona slavnostně vynesena v čele s mnichy a se zástupy ostatních věřících až do kaple Sv. Nikoly Zázračného, kde je vystavena. Je to nejvíce respektovaná ikona v pravoslavném křesťanství a říká se jí také Svatá Matka, Panna Marie, popřípadě Madona. Název Bohorodičky Trojruké vzniknul proto, že ikona má tři ruce. Má tři ruce ne jen proto, aby mohla lidstvo objímat, ale také aby ho mohla ochraňovat a pečovat o něj právě pomocí své třetí ruky. Bohorodička je symbolem spravedlnosti a míru. Má za úkol ochraňovat nebe, Zemi a také peklo (Hristova 2008, s. 29). S Trojanským klášteřem se také pojí významné bulharské jméno Vasil Levski, což byl vlastenec, který se v době bojů ukrýval právě na tomto místě. Jeho snahou bylo osvobodit zemi z osmanské nadvlády. Dnes je národním hrdinou (Obština Troyan 2016, s. 20-23).

Celý kraj je proslulý především výrobou slivovice, keramiky a ručně tkaných koberců. V Trojanu jsou vhodné podmínky pro pěstování švestek a pálení domácí slivovice. Trojanská slivovice, neboli rakija, je hodně známá především kvůli své zlaté barvě, protože je skladována v sudech z akátového dřeva. Každý rok se pořádají trhy v centru města a lidé mohou nejen ochutnávat jednotlivé vzorky rakiji, ale také se seznámit s lidovými řemesly. Ve městě se ještě stále ručně vyrábí keramika s typickými národními vzory, které jsou k vidění pouze v Bulharsku. Dokonce zde několik století zpátky existovala Trojanská škola keramiky, která byla jediná v celé zemi. Místní zpracovávali také vlnu a tkali koberce. V Bulharsku se perou koberce v náhonech řeky, které jsou speciálně vyrobené pro praní vlněných koberců a dek. Tato místa sloužící k praní ještě stále existují po celé zemi a jsou velmi populární (Obština Troyan 2016, s. 5-9).

7.3 Historický vývoj území

Římané ovládali celé území dnešního Bulharska několik století a v průběhu své vlády nechali vybudovat vojenskou cestu „*Via Trajana*“, ze které se odvodil název dnešního města Trojan. Tato cesta vedla celým územím. Římané si udrželi nadvládu nad územím ještě několik desítek let až do doby, kdy území začalo být osídlováno převážně Slovaný (Amort 1980, s. 19-27).

První bulharský stát vzniknul v roce 681. Stát byl obýván Slovaný a Bulhary, což byli původem Thráci. Nicméně tyto dvě skupiny nesdílely stejné písmo, víru ani kulturu. Vládce Boris I. se chtěl vyrovnat jiným zemím a být silnějším, a proto se rozhodnul přijmout křesťanství jako státní náboženství (Bakalov 1993, s. 39-42). V 9. století se na tomto území nacházeli Cyril a Metoděj, kteří vytvořili slovanské písmo a šířili literaturu. Písemnictví se šířilo i do dalších zemí a bylo nezbytnou součástí pro vytvoření svérázné slovanské kultury a také se stalo základem pravoslavné církve. Cyrilice se v průběhu staletí neustále měnila a k ustálení došlo až v 19. století, kdy vznikla azbuka tak, jak ji známe dnes (Sládek 2010, s. 49-58). Toto století bylo přezdíváno jako „zlatý věk“, protože se šířilo písemnictví, umění a jiná řemesla. Roku 1018 zaniká První bulharský stát (Bakalov 1993, s. 80-88).

Před vznikem Druhého bulharského státu toto území bylo ovládáno Byzantskou říší až do roku 1185. Během této doby byli lidé vykořisťováni a byly zavedeny daně. Bulharské obyvatelstvo se začalo bouřit a tato doba je známá především kvůli nespočtu povstání, které později vedlo ke vzniku Druhého bulharského státu (Rychlík 2000, s. 88-93). Roku 1386 se pomalu území začínali zmocňovat Turci a vedli dlouhé a krvavé bitvy. Až roku 1396 byla celá země pod Osmanskou nadvládou a Druhý bulharský stát zaniknul (Bakalov 1993, s. 136-143). Turci bulharské obyvatelstvo neustále utlačovali až do doby, kdy obyvatelé uznali islám a konvertovali. I přesto si mnoho

místních lidí uchovalo své zvyky, tradice a kulturu. V roce 1453 Osmanská říše dobyla Konstantinopol, kterou přejmenovali na Istanbul, a tím došlo k zániku Byzantské říše (Rychlík 2000, s. 142-150). Celé 16. století bylo pro Osmanskou říši klíčové. Vzrostla řemeslná výroba a literatura. Produkty se začaly vyvážet do zahraničí díky přístupu k moři (Amort 1980, s. 187-192).

Po mnoha válkách se konečně Bulharsku podařilo osvobodit se od Osmanské nadvlády, a to za pomoci Ruska, které proti Turecku vedlo válku. V roce 1878 byla podepsána mírová smlouva, která prohlašovala Bulharsko za autonomní knížectví s křesťanstvím (Amort 1980, s. 333-345). Po první světové válce se průmysl a ekonomika v zemi stabilizovala až do světové ekonomické krize, která nastala v roce 1929 a Bulharsku se přestalo dařit. Bulharsko bylo pod nadvládou Hitlera v době Druhé světové války a k jeho osvobození došlo až 9. září 1944 Sovětskou armádou. V roce 1989 se Bulharsko stalo republikou a byla nastolena demokracie (Hristova 2008, s. 101).

7.4 Vývoj náboženství na území dnešního Bulharska

Už v 6. století došlo k výstavbě křesťanských kostelů a tato víra se šířila skrz Slované. Prvním pokřtěným vládcem bulharského území byl vládce Boris I. a během dalších dvou let došlo k pokřtění obyvatelstva. Vznikla bulharská pravoslavná církev, která sjednocovala Slované a Prbulhary. Do této církve patřili i Cyril a Metoděj, kteří šířili písemnictví a literaturu (Arcibiskup Kryštof 2000: 117).

Až do 13. století se křesťanství neustále vyvíjelo. Při obsazení území Osmanskou říší museli místní obyvatelé přejít na islámskou víru. Většina obyvatel opravdu konvertovala, ale přesto se našli lidé, kteří konvertovat odmítli. Tito lidé stavěli kostely, malovali ikony a udržovali křesťanskou duchovní víru v Bulharsku potají po celou dobu Osmanské nadvlády. Obyvatelé neustále bojovali za církevní nezávislost, ale neúspěšně. Až v roce

1945 byla opět uznána bulharská pravoslavná církev (Arcibiskup Kryštof 2000, s. 118-122).

Dnes je tato církev velmi úspěšná, protože je vlastníkem několika vydavatelství, podniků, lázní a jiných institucí a také se v Sofii nachází Sofijská duchovní akademie sv. Klimenta Ochridského. Kláštery slouží k vykonávání duchovních poutí a pořádají se tam jarmarky u příležitostí státních svátků a oslav (Arcibiskup Kryštof 2000, s. 123-127). Bulharská pravoslavná církev je a vždy byla pro Bulhary velmi důležitá, zejména proto, že pomáhala udržet místní kulturu v dobách nadvlády. Mnoho Bulharů začalo v průběhu válek více tíhnout k církvi a také se do ní zapojovat. Dnes mladí lidé v Bulharsku pravoslavné křesťanství vyznávají zejména proto, že si země zachovala nejen svou kulturu, tradice, ale také alespoň části svého území i přesto, k čemu po staletí na bulharském území docházelo (Pavlov 2009, s. 7).

7.5 Národní kroje, tance a folklorní hudba

V dřívějších dobách lidé nosili kroje zcela běžně. Měli dva druhy krojů. Jeden sloužil ke každodennímu nošení a druhý byl honosně zdobený a dědil se z jedné generace na druhou. Každé nově narozené dítě vstupovalo na svět v tradičním kroji, ba naopak každý zesnulý odcházel z tohoto světa v tom nejhezčím kroji, popřípadě ve svých svatebních šatech. Kroje byly ručně tkané, velmi těžké a taky ručně vyšíváné a zdobené. V zimě se přes kroj nosila ovčí kožešina. Součástí ženského kroje, kterému se říká *sukman*, je vždy bílá prošívaná košile a dlouhá zástěra. Vlněné sukne jsou bohatě zdobené a hodně barevné. Součástí mužského kroje nazývaného *belodreshen*, je bílá prošívaná košile se zdobenou vestou, dlouhé kalhoty a pásek. Muži i ženy mají bílé vlněné ponožky a *tsarvuli*, což jsou kožené boty s páskem. I dnes se stále kroje nosí, a to především při různých představeních, oslavách a při tradičních

tancích. Kroje se stávají populární obzvláště mezi mladou generací (Hristova 2008, s. 161-178).

Velmi důležitou součástí bulharské kultury jsou národní tance, kterým se říká *chora*. Tyto tance se tančí v otevřeném nebo uzavřeném kruhu a všichni tanečníci se drží za ruce. Existuje několik desítek *chor* podle směru tance a rytmu. Také se dělí na dámská a pánská, protože v dřívějších letech bylo nepřípustné, aby se opačná pohlaví navzájem dotýkala. Postupem času se muži a ženy dotýkali přes kus oblečení, nejčastěji přes zástěru. Dnes už se tančí smíšená *chora*. Každý tanečník má zdobený kroj a často i tradiční bílou pokrývku hlavy. Tyto tance jsou starověkým symbolem, díky kterému dochází k propojení bulharského lidu s předky a se Sluncem. *Chora* se nesmí tančit v období Velkého půstu před Velikonocemi. Existuje mnoho profesionálních i amatérských spolků, které tyto tance předvádí a dokonce se účastní i mnoha mezinárodních soutěží. Dnes se žádná velká oslava a sešlost neobejde bez těchto tanců (Hristova 2008, s. 160-161).

Neméně důležitým prvkem národní kultury je také hudba. Bulharský folklor je velice významný a pro obyvatele důležitý. Existují ženské i mužské vokální folkové sbory, které vystupují po celém světě. Velice slavná folklorní skupina se jmenuje *Trio Bulgarka*. Tato hudba je specifická kvůli svému nepravidelnému taktu, který je typický pouze pro Bulharsko. V každém regionu jsou jiné dialekty a jiné takty. Tradičními hudebními nástroji jsou dechové nástroje, jako jsou například dudy a flétna, dále strunné nástroje, například housle a také bicí nástroje (Djakov 2002, 63-80).

8 VÝZKUMNÁ ČÁST

Ve městě Trojan se pořádají etnické svatby v krojích, ale také moderní svatby. Jednou za rok se pořádají jalové svatby. Lidé z celé země přijíždějí právě do Trojanu, aby zde mohli uspořádat svatbu, i pokud k městu nemají žádné

vazby, především kvůli zachování historického rázu města a původních domů. V této části práce analyzuji tři svatební obřady, kterých jsem se zúčastnila. Dále v této kapitole popisuji jalovou svatbu, která se pořádá v rámci masopustních oslav před začátkem Velikonočního půstu a slouží pouze k pobavení zúčastněných, tudíž je tento svatební obřad neplatný. V rámci zúčastněného pozorování jsem se účastnila pouze veřejných částí obřadů. Další část je zaměřena na empirický výzkum a na interpretaci dat výzkumného šetření.

8.1 Analýza zúčastněného pozorování svateb

První svatební obřad, kterého jsem se zúčastnila, obsahoval nejvíce původních zvyklostí, které se vyskytovaly ve zkoumaném regionu. Při druhém svatebním obřadu již byly patrné vlivy globalizace, takže byly zastoupeny jak prvky původních zvyklostí, tak moderní prvky. Třetí svatební obřad byl komerčního typu a obsahoval mnoho moderních prvků. Tyto tři svatby jsem vybrala záměrně, aby z popisu bylo patrné, že jsou v regionu zastoupeny jak svatby s původními prvky, tak moderní svatby. V následujících podkapitolách svatební obřady jednotlivě analyzuji.

8.1.1 Analýza zúčastněného pozorování – svatební obřad s prvky původních zvyklostí v Trojanu

Dne 6.7.2019 jsem se zúčastnila svatby své vzdálené sestřenice a jejího snoubence ve městě Trojan. Ona pochází původem z města Trojan a její snoubenec pochází z města Pleven. Nyní oba žijí v hlavním městě v Sofii, ale svatbu chtěli uspořádat v Trojanu, protože právě sem se sjíždí mnoho Bulharů jenom proto, aby zde uspořádali svatbu kvůli tradiční atmosféře města. Nevěsta chtěla svatbu v národních krojích, ale ženich byl proti tomu.

Samotný obřad se konal v Trojanském klášteře za městem, příprava i hostina se ale konala ve městě. Nevěsta se připravovala ve svém rodném domě a ženich také, protože už spolu bydlí a nechtěli si pronajímat hotel. Nicméně ženich ihned po tom, co se ráno převléknul do obleku, tak i s kamarády odešel z domu, aby nevěsta měla klid na přípravy. Ženich, mezitím co se nevěsta chystala, navštívil dům kmotrů. Za kmotry jim šla dcera kmotra od nevěsty s manželem. Ženich jde s kamarády ke kmotrům, aby je přivedl do domu nevěsty jako vážené hosty, nicméně tato tradice se dodržuje také proto, aby ženich viděl nevěstu až v plné kráse a ne v době, kdy se připravuje a obléká. Ženich donesl alkohol na přípitek a kmotra měla nachystané pohoštění, také zařizovala svatební kytici pro nevěstu. Ženich měl tedy za úkol přinést nevěstě kytici a doprovodit kmotry do jejího domu.

Přípravy nevěsty probíhaly několik hodin od samotného rána. Už v 8 hodin ráno se do jejího rodného domu začali sházet nejbližší příbuzní, družičky a blízké přítelkyně nevěsty. Někteří hosté měli oblečené kroje. Nevěsta měla pozvanou kadeřnici a kosmetičku. Nehty už měla upravené z předchozího dne, protože by to v ten den nestihla. Jako první jí paní kosmetička udělala svatební make-up, poté kadeřnice svatební účes, který měla předem vybraný. Mezitím v obývacím pokoji a venku byly nachystány stoly, jídlo a pití pro návštěvy. Družičky s nevěstou poslouchaly hudbu, jedli a pili šampaňské. Poté přišly na řadu svatební šaty a doplňky. Nevěstě pomáhaly se obléknout družičky. Měla překrásné bílé šaty zdobené krajkou a připravený dlouhý závoj. Dále měla obléknutý bílý podvazek, bílé zdobené lodičky a zlaté šperky po mamince. Nevěsta se vůbec nezdála být nervózní, ba naopak byla ve velmi dobré náladě. S přítelkyněmi se neustále smály. Nevěsta byla připravená a pouze čekala na ženicha, až si pro ní přijde.

Ženich šel s kmotry, s kamarády a také se třemi muzikanty průvodem z domu kmotrů do domu nevěsty okolo poledne. Šli pěšky, protože domy od sebe byly

vzdálené zhruba půl kilometru. Jakmile dorazili k domu, tak hudebníci začali hrát a blízcí příbuzní nevěsty vítali ženicha a všichni společně tancovali *chora*, což jsou tradiční bulharské tance, které se tančí v uzavřeném nebo otevřeném kruhu a tanečníci se drží za ruce. Preliminální, neboli odlučovací fázi, kdy dochází k oddělení jednotlivce od předchozího stavu, byl při této svatbě zvyk, kdy před každými dveřmi stál alespoň jeden nebo dva muži, byli to bratřenci nevěsty nebo její známí a bránili dveře, aby ženich nemohl dovnitř, a aby jednoduše nezjistil, za kterými dveřmi se nevěsta schovává. Fotograf byl po boku ženicha, aby zachytil tyto momenty, kdy hledal nevěstu. Tomuto rituálu se říká prodej nebo koupě nevěsty a ženich musel se všemi hlídači vyjednávat za kolik ji koupí. Každému musel dát nějaké peníze a většinou hlídači vtipkovali a chtěli více a více. Ženich musel mít dostatek peněz, aby mohl vykoupit nevěstu i od družiček. V obývacím pokoji čekal na ženicha jeho budoucí tchán a pokládal mu otázky o nevěstě a její rodině. Chtěl se ujistit, že jí ženich dobře zná a že jí má opravdu rád. Když ženich odpověděl správně, tak mu její otec napověděl, kde by se mohla schovávat. Dveře v tomhle případě symbolizovaly práh. Podle Van Gennepa (1997) dveře jsou prahem mezi domácím a cizím světem. Jakmile ženich překonal všechny překážky a našel ty správné dveře ukrývající nevěstu, tak se snažil i s kamarády dostat dovnitř, ale dveře hlídaly družičky a kamarádky a odmítaly muže pustit dovnitř. Ženich vtipkoval, že si vezme nevěstu sám i bez peněz, ale družičky ho nenechaly a nevěstu bránily. Potom ze dveří vytáhly nevěstinu botu a ženichovi řekly, že bota je velká a musí jí vyplnit penězi, aby nevěstě bota nepadala, jinak k oltáři nepřejde. Následně družičky zkontrolovaly kolik je v botě peněz, a když se jim to zdálo jako dostatek, tak ze dveří vyndaly druhou botu a opět tvrdily, že musí vložit peníze na vyplnění velkých bot, protože nemůže jít jen v jedné botě. Ženich i jeho kamarádi bušili na dveře a všichni vkládali peníze a ženich také sliboval, že bude dobrým manželem a bude se o svou nastávající starat. Tato tradice symbolizuje směnu za nevěstu. Družičky

vpustily ženicha za nevěstou a ten jí poprvé uviděl. Přivítali se polibkem a objetím a on ji začal znovu říkat, že bude dobrým manželem, bude ji pomáhat a postará se o ni i o jejich budoucí rodinu. Nevěsta mu na oplátku slíbila, že bude dobrou manželkou a bude se starat o jejich společnou domácnost a jeho blaho. Kmotra poté nasadila nevěstě dlouhý závoj, který jí měl ochránit před zlými silami a také symbolizoval nevěstinu nevinnost. Poté jí dala svatební kytici. Byly to bílé růže, protože právě bílá barva symbolizuje pokoru, pravdu a úctu a růže jsou znakem mladé lásky. Kmotra dala také ženichovi do klopky malou kytičku. Hledání nevěsty trvalo přes dvě hodiny a bylo v rámci rituálního scénáře. Snoubenci měli vše naplánováno předem, aby včas stihli obřad. Ještě než snoubenci vyšli z domu, tak matka nevěsty přelila vodu přes práh a před snoubence, aby jejich společný život tekł jako po vodě. Voda v tomto případě symbolizuje čistotu, plodnost a štěstí. Následně snoubenci vyšli před dům, kde se neustále hrálo, tančilo a lidé se radovali. Jelikož se Trojanský klášter nachází daleko, tak se jelo společně auty.

Nevěsta i ženich jeli každý zvlášť, což symbolizovalo liminální fázi, ve které se v tom momentu nacházeli. Nevěsta jela s kmotry a ženich zase se svými kamarády. Ženich jel jako první, za nimi jela rodina, příbuzní a přátelé a až jako poslední jela nevěsta. Po příjezdu na místo už na nevěstu všichni čekali. Nevěstu z auta doprovázeli kmotři. Na místě opět hrála hudba.

Církevní obřad se odehrával v Trojanském klášteře v 16 hodin, nicméně snoubenci měli civilní obřad na radnici o týden dříve pouze za přítomnosti dvou svědků. U oltáře čekal ženich, kmotři, družičky a ženichovi tři kamarádi. V prostoru stáli příbuzní a hosté. Nevěstu vedl uličkou do kláštera její otec za doprovodu varhan. Otec předal nevěstu ženichovi. Všichni hosté i snoubenci drželi zapálené bílé dlouhé svíčky. Bílé dlouhé svíce mají ochrannou a očištnou funkci a oheň symbolizuje život a rodinu. Nevěstina a ženichova svíčka byla svázána provázkem, protože symbolizovala jednu duši. U oltáře

stáli tři faráři, kteří je oddávali. Traduje se, že čím více farářů, tím bude manželství šťastnější a svatba povedenější. Jako první dal farář královské koruny na hlavy snoubencům a poté četl jednotlivé části z Bible, které se týkaly manželství. Koruny jsou magickým symbolem, které mají přinést páru štěstí, lásku a ochránit je před zlem. Po čtení z Bible následovalo požehnaní a sliby manželů. Ženich začal svou řeč tím, jak se poznali, a jak se do své budoucí manželky zamiloval. Pokračoval tím, že jí slíbil, že bude dobrým manželem, který zaopatrí jí i jejich rodinu a postará se o ní v dobrém i ve zlém. Nevěsta naopak slíbila, že bude dobrou manželkou, která mu bude stát neustále po jeho boku a bude mu vždy oporou. Oba snoubenci podepisovali církevní sliby. Následně farář snoubencům koruny vyměnil, nevěstinu korunu dal na hlavu ženichovi a ženichovu korunu dal na hlavu nevěstě. Koruny se vzájemně nesměly dotknout, jelikož by to přineslo smůlu. Tato výměna korun ve slučovací fázi spojila novomanžele v jednoho. Následně si snoubenci vyměnili snubní prsteny, kdy kruh je symbolem nekonečnosti a samotné snubní prsteny mají význam věrnosti a ochrany. Snubní prstýnky symbolizují spojení manželů. Farář poté pár prohlásil za manžele. Následoval první manželský polibek a v ten moment všichni hosté zhasli svíčky. Nevěsta poté políbila ruku faráři a s manželem odcházeli z kláštera jako první a za nimi šli kmotří, rodina a ostatní hosté. Před klášterem všichni novomanželům gratulovali a objímali je. Obřad trval necelou hodinu. Po gratulacích následovaly společné fotografie s rodinami a se všemi hosty před klášterem. Během toho, co probíhalo focení páru, tak se hosté mohli projít po okolí kláštera. V 18 hodin začínala oslava v restauraci v Trojanu. Všichni se z kláštera přesouvali auty a ženich s nevěstou už jeli společně jako poslední.

V restauraci všichni čekali na novomanžele. Byly tam nachystány stoly s občerstvením a všechno bylo laděno do tmavě červené barvy, protože právě tato barva je symbolem života a energie. Na hostinu bylo pozváno přibližně

40 hostů. Novomanželé přicházeli do restaurace po bílém plátně, které bylo zdobené lístky z červených růží, což připravovaly družičky. Červené růže v tomto případě symbolizovaly vášeň a lásku. V místnosti byla kapela, která hrála tradiční bulharské písně. Ihned po příchodu novomanželského páru začali znova gratulace od nejbližších příbuzných. V místnosti byl stůl, na který všichni hosté pokládali svatební dárky, převážně obálky a přání. Jako první se všichni usadili ke stolům. Novomanželé a kmotři seděli u jednoho stolu v čele, poté nejbližší rodina a ostatní hosté. Ještě před jídlem měli kmotři proslov, především chtěli popřát spoustu šťastných let novomanželům. Pak se servírovala večeře, což bylo tradiční bulharské jídlo. Společné jídlo, tedy spolustolování, je typickým atributem slučovací fáze. Nechyběl salát s balkánským sýrem, plněné papriky, maso z grilu, brambory a jiné přílohy. Uprostřed stolu byly mísy a každý si nandával jídlo. Po jídle novomanželé společně rozkrajovali svatební dvoupatrový dort a servírovali ho všem hostům. Společné rozkrajování dortu je dalším atributem slučovací fáze. Po nakrájení dortu pozvali dopředu tři mladé páry, které měly za úkol se vzájemně krmit dortem rukama a být nejrychlejší. Pár, který byl nejrychlejší, pak vyhrál láhev rakiji. Během večeře celou dobu hrála hudba a po dortu následoval první manželský tanec. Pak už tancovali všichni hosté a tancovali se klasické bulharské chora, tedy tance v kruhu. V průběhu večera se neustále servírovalo nějaké jídlo a alkohol. Následně pak nevěsta házela svatební kytici všem přítomným nevdaným slečnám a poté ženich zuby svlékl nevěstě podvazek a naopak ho házel všem mužům. Po zbytek večera už se jen jedlo, pilo a tancovalo. Kolem půlnoci začali první hosté odjíždět. Oslava trvala přibližně do 2 hodin ranních, kdy jako poslední odjížděli nevěsta s ženichem a odjížděli do pronajatého hotelového pokoje, kde strávili svou svatební noc.

8.1.2 Analýza zúčastněného pozorování – svatební obřad s prvky původních zvyklostí i s moderními prvky v Trojanu

Dne 13. 7. 2019 se konala svatba ve vesnici Baba Stana, která je vzdálená přibližně 5 kilometrů od Trojanu. Je to nově opravená, typická bulharská vesnice. Toto místo na své náklady nechal opravit muž, který žije ve Velké Británii, ale má k tomuto místu osobní vztah. Nyní se tato vesnice stala velmi oblíbenou k pořádání svatebních obřadů.

V ten den se vdávala dcera starostky města Trojan. Ženich pochází z přímořského města Burgas a nevěsta z Trojanu. Zvolili si právě toto místo, protože nevěstiným přáním bylo, aby jí oddávala její vlastní matka a vesnice se nachází v Trojanském regionu.

Bohužel jsem neměla příležitost zúčastnit se samotných předsvatebních rituálů a příprav, ani rituálu vydávání nevěsty v den svatby. Nicméně jsem se poté dozvěděla, že otec předával nevěstu ženichovi před jejím rodným domem.

Přijela jsem až do vesnice Baba Stana přibližně půl hodiny před samotným obřadem. Svatba probíhala na louce, jelikož místní kostel je příliš malý a daný počet hostů by se do něj nevešel. Na louce byl připravený svatební oblouk, který byl z vrbového proutí a byl ozdobený bílým závojem a květinami. Veškerá dekorace byla ve světle zelené barvě, protože je to barva přírody a rovnováhy. Před obloukem byl připravený dřevěný stůl a okolo bylo několik židlí potažených bílou látkou se zelenou stuhou. Nedaleko byly připraveny stoly taktéž sladěné do zelené barvy, takže zde probíhala i hostina.

Jako první přijížděli svatebčané, kteří neměli příliš osobní vztah k snoubencům. Následně přijela rodina nevěsty a ženicha, poté přijeli družičky, následovali kmotři a až jako poslední přijeli snoubenci. Přijeli v bílém autě, které bylo zdobené zelenými stuhami a přijeli společně. Už při příjezdu

prvních hostů začala hrát místní kapela tradiční bulharskou muziku. Kmotr vyvedl nevěstu z auta a vedl ji i s ženichem na oddávající místo. Všichni svatebčané už seděli na svých místech.

Nevěsta měla bílé, dlouhé šaty v ležérním stylu, nicméně byly překrásné a neměla žádné výrazné ozdoby. Ve vlasech měla věneček z pravých květin a k němu připevněný dlouhý světle zelený závoj. Věneček ve vlasech zastupoval svatební koruny snoubenců, které se využívají u církevních obřadů a jeho symbolem je tedy štěstí a láska. Ženich měl klasický oblek se světle zelenou kravatou. Druzičky měly také světle zelené dlouhé šaty, jelikož byla celá svatba v zelené barvě kvůli symbolu rovnováhy. Obsluha měla na hlavě věnečky z květin v podobném stylu jako nevěsta. Jejich věnečky symbolizovaly obnovu a počátek přírodního cyklu, především schopnost přírody se regenerovat.

Jakmile byli všichni hosté usazeni, tak začala hrát hudba. Zazněl klasický Svatební pochod od Richarda Wagnera. Ženich i kmotři čekali na nevěstu u svatebního oblouku. Poté šly uličkou jednotlivě druzičky. Všichni hosté se postavili ve chvíli, kdy uviděli nevěstu, kterou vedl uličkou její otec a následně ji předal ženichovi. Oba stáli před svatebním obloukem a kmotři stáli za nimi. Po boku stály druzičky. Obřad mohl začít. Oddávající byla paní starostka Trojanu, tedy matka nevěsty. Jako první přivítala všechny svatebčany a snoubence. Měla krátký proslov o životě a jeho naplnění a taky mluvila o snoubencích. Mluvila o tom, jak se poznali, jak se vyvíjel jejich vztah až do tohoto dne, kdy oba stáli před oltářem. Poté se zeptala, zda někdo z přítomných nemá námítky proti tomuto sňatku a jestli může přejít k samotnému oddání. Obou snoubenců se zeptala, zda dobrovolně souhlasí, že budou stát bok po boku v dobrých i zlých časech. Po kladném vyjádření nevěsty i ženicha oba podepsali dokumenty, které následně podepsali i kmotři. Ihned poté si snoubenci vzájemně vyměnili snubní prsteny, které jsou

atributem spojovací fáze a symbolizují sjednocení nevěsty a ženicha. Poté paní oddávající prohlásila snoubence za novomanžele a ženich mohl políbit nevěstu. V tu chvíli začali všichni hosté jásat, pískat a tleskat. Ihned po tomto okamžiku přišli kamarádi ženicha a před novomanžele rozhrnuli tradiční bulharský tkaný koberec, po kterém ženich s nevěstou museli přejít od oblouku. Právě tento akt symbolizoval přechod z jednoho světa do druhého. Následně začali všichni svatebčané novomanželům gratulovat a poté se všichni společně fotili.

Po focení se všichni hosté přesunuli ke stolům, kde bylo připravené drobné občerstvení, jelikož svatba byla odpolední a probíhala až po 13. hodině. Celou tu dobu hrála hudba a hned na začátku měl ženich s nevěstou svůj první novomanželský tanec. Poté všichni svatebčané včetně novomanželů usedli ke stolům a podával se pozdní oběd. Společné jídlo bylo podstatným znakem slučovací fáze. Všechno jídlo bylo v národním bulharském stylu a drobné dekorace také. Po jídle měla nevěsta tanec se svým otcem a poté už se mohli všichni připojit k tanci. Hrála pouze klasická bulharská hudba a především se tančili národní tance, tedy chora. V průběhu oslavy novomanželé šli nafotit své svatební fotografie. Svatba byla velmi veselá a lidé se bavili. Neustále bylo na stolech spousta jídla a hlavně alkoholu. Hlavní zábavou byly tance. K večeru nevěsta svolávala všechny neprovdané slečny a házela svatební kyticí. Tento zvyk není bulharský a až do nedávna se vůbec nepraktikoval, nicméně poslední dobou se stal velmi populární zábavou. Oslava probíhala až do nočních hodin. V průběhu večera začali svatebčané pomalu odjíždět a poté také novomanželé, kteří odjeli do rodného domu nevěsty a tam strávili svou první manželskou noc.

8.1.3 Analýza zúčastněného pozorování – moderní svatební obřad v Golyama Zhelyazna

Dne 18.8.2018 jsem navštívila svatbu v místě, kterému se lidově říká Rajský záliv. Nachází se ve vesnici Golyama Zhelyazna, což je v Lovečském regionu zhruba třicet minut jízdy z Trojanu. Vdávala se kamarádka mé tety.

Ženich i nevěsta byli starší a měli už dva malé syny. Mladšímu synovi bylo osm let a tomu staršímu deset let. Nevěsta i ženich se připravovali v rodném domě nevěsty v Trojanu. Nevěsta měla pozvanou kadeřnici, manikérku i kosmetičku a připravovala se už od rána. Její rodiče jí pomáhali s dětma a ona tak měla čas se připravit na svůj velký den. Snoubenci se dohodli, že tuto svatbu pojmu velmi moderně, takže ženich nešel do domu kmotrů, ale ti přišli sami do domu nevěsty společně s blízkými příbuznými a přáteli. Kmotra pomáhala nevěstě s přípravami a oblékáním. Ženich mezitím trávil svůj čas se svými kamarády a s rodiči. Před domem se začali shromažďovat hosté a venku hrála kapela, tančilo se a kamarádky nevěsty pomáhaly s organizací, především každému svatebčanovi dávali do klopy či na šaty vývazek, který symbolizuje nevinnost, štěstí a trvalou lásku a především má odlišit svatebčany od náhodných kolemjdoucích. Ženich se se všemi hosty přivítal osobně i s přípitkem. V poledne nastal čas jít dobývat nevěstu a ženich musel překonat několik dveří, aby se k ní dostal. Dveře symbolizovaly práh, tedy oddělovaly svět domácí a cizí, a právě dveře jsou atributem pomezí fáze. Před každými dveřmi stál jeden host a měl pro ženicha jednu otázku, která se týkala nevěsty. Když odpověděl správně, tak ho pustili dále. Poté ženich došel až ke dveřím nevěsty a i se svými syny se snažil dostat dovnitř, ale kamarádky nevěsty dveře bránily a nechtěly je pustit. Žádné peníze ale nevybíraly, neproběhla tedy žádná směna za nevěstu. Nakonec po pár minutách dveře otevřeli a nevěsta se začala objímat se svými syny a nastávajícím manželem. Mezitím je všichni fotografovali. Nevěstu z domu vedl její otec a ženich vedl

její matku. Venku už čekali všichni hosté, hrála muzika a byla připravená auta. V momentě, kdy hosté uviděli nevěstu, tak začali tleskat. Poté utvořili kruh a začaly se tančit národní tance - chora. Po několika minutách nastal čas odjezdu, protože obřad měl začínat v 15 hodin. Nevěsta odjížděla společně s ženichem v jednom autě jako první a za nimi jeli ostatní hosté.

Obřad probíhal na břehu přehrady Sopot s výhledem na přehradu. Byl zde nachystaný altánek se stolkem a vedle něj byl ozdobený kočár v bílé barvě. Bílá barva je symbolem čistoty a jasnosti. Před altánkem bylo několik desítek židlí, které byly zdobené světle hnědými stuhami, kdy hnědá barva znamenala pokoru. Až na samotné místo vedla cesta, která byla zdobená dřevěnými rámy a modrými stuhami. V tomto případě modrá barva symbolizovala nekonečnost nebe. Od břehu na místo obřadu to bylo přibližně sto metrů a v polovině cesty se nacházela plocha s vyhlídkou na přehradu. Hostina pak probíhala na stejném místě v restauraci a penzionu Rajský záliv.

Po příjezdu na místo se hosté vydali pěšky na samotné místo obřadu a ženich s kmotry také. Nevěsta si zvolila originální příjezd, a to lodí. Na ploše s vyhlídkou čekali nevěstini nejbližší příbuzní na její příjezd. Ostatní hosté a rodinní příslušníci byli usazeni. Ženich čekal s kmotry před oltářem. Nevěsta přijela z druhé strany břehu lodí se svými syny. Na břehu na ní čekal její otec, který jí doprovodil až k oltáři a v polovině cesty se k ní přidali její další příbuzní z vyhlídky. Toto vyprovázení nevěsty bylo atributem odlučovací fáze, kdy rodina předávala nevěstu ženichovi. Za doprovodu hudby jí otec a synové dovedli až k oltáři. Následně otec nevěstu předal ženichovi. Před oltářem stáli snoubenci, synové a kmotři. Na druhé straně altánku pak rodiče snoubenců a jejich sourozenci. Ostatní hosté byli usazeni na svých místech. Oddávající byla starostka Trojanu a měla i mikrofon, jelikož na svatbě bylo přibližně 60 hostů. Jako první měla proslov a poté se tázala, zda všichni se svatbou souhlasí. Všichni souhlasili, a tak se přešlo ke slibům snoubenců.

Nevěsta slíbila ženichovi, že bude nadále jeho věrnou spřízněnou duší a bude ho opatrovat v dobrém i ve zlém a ženich naopak slíbil, že bude vzorným manželem a nadále bude zabezpečovat svou rodinu. Poté se oddávající ptala, zda si nevěsta bere ženicha za svého právoplatného manžela a zda si ženich bere nevěstu za svou právoplatnou manželku. Oba dva souhlasili a poté podepsali dokumenty snoubenci i kmotři. Po podpisu si novomanželé vyměnili snubní prsteny, které jsou atributem spojovací fáze, kdy dochází ke sjednocení nevěsty a ženicha. Poté paní starostka prohlásila nevěstu a ženicha za manžele a ženich mohl políbit nevěstu. Všichni hosté začali pískat a tleskat a každý jednotlivě přišel novomanželům pográtulovat. Během gratulací hrála flétnistka pomalé písně. Kmotři donesli novomanželům šampaňské a skleničky byly uvázaný bílou stuhou na znamení úcty. Nevěsta musela dát ženichovi napít ze skleničky a naopak a přitom měli propletené ruce. I tento akt je atributem spojovací fáze, stejně jako spolustolování, které probíhalo později na hostině. Po gratulacích odcházeli uličkou a následovalo společné focení s hosty a s rodinami. Po tomto focení se fotil pouze pár s dětmi. Fotili se na lodi i na vyhlídce.

Hosté už čekali na zahrádce v restauraci. Stoly byly do čtverce a v čele bylo místo pro novomanžele, děti a kmotry. Celá výzdoba byla do světle modré právě kvůli tomu, že tato barva symbolizuje nekonečnost nebe. Na stěnách a na trámec viseli anglické nápisy ve světle modré barvě. Po focení přišli na místo i novomanželé a všichni hosté jim opět tleskali a vítali je. Nevěstina maminka před ně vylila vodu pro štěstí a hosté vypouštěli do vzduchu barevné balónek. Voda je symbolem čistoty a plodnosti. Do rukou pak novomanželům rodiče dali velký bochník tradičního bulharského bílého chleba. Nevěsta s ženichem k sobě stáli zády a nad hlavou společně drželi bochník chleba a museli jej rozlomit. V Bulharsku se traduje, že ten, kdo ulomí větší kus bochníku, tak jeho slovo bude mít v domácnosti větší váhu. Dále byl

venku stůl, na který se pokládaly svatební dary. Všichni hosté se usadili ke stolům a hned na začátku měli kmotři proslov s přípitkem. Poté se servírovala večeře. Jídlo bylo typicky bulharské, ale bylo podáváno v moderním podání. Na stole pak byly různé druhy koláčů, ovocné mísy a jiné sladkosti. Po večeři následoval první společný manželský tanec za doprovodu kapely. Poté se k tanci přidali všichni ostatní hosté. Ze začátku hráli anglické a pomalé písně, ale poté přišel na parket profesionální bulharský folklorní soubor, který měl připraveno několik tanečních vystoupení. Po národních tancích následovalo rozkrojení dortu, ten byl také modrý a rozkrajovali ho novomanželé společně a každému nachystali porci. Krájení dortu je atributem spojovací fáze. V místnosti byl také nachystaný speciální stůl na raut a pití. Všichni hosté poté šli na vyhlídku sledovat západ slunce nad přehradou. Následoval velký ohňostroj, samozřejmě především v modré barvě. Za tmy se novomanželé i hosté vrátili zpátky na místo oslavy, kde nevěsta házela kytici nezadaným slečnám a naopak ženich měl za úkol svléknout nevěstě podvazek, který měl modrou barvu a hodit ho mládeňcům. Modrý podvazek symbolizuje věrnost. Poté následovalo vystoupení profesionálních tanečnicků salsy. V závěru večera už hrála jen bulharská kapela národní písně, tančili se národní tance - chora a lidé se bavili až do ranních hodin. Novomanželé i někteří z hostů poté zůstali v penzionu, kde také strávili svou svatební noc.

8.1.4 Analýza zúčastněného pozorování – jalová svatba

Jalová svatba se koná vždy jednou ročně, a to víkend před začátkem Velikonočního půstu, který začíná 6 týdnů před Velikonocemi. Lidé tuto zábavu vymysleli proto, že v období půstu by se podle církevních pravidel neměly pořádat svatby, a právě svatby byly v minulosti vždy velkou zábavou pro komunitu, kdy se celá vesnice sešla a bavila se. Aby obyvatelé měli zábavu i v době půstu, tak vznikla jalová svatba. Datum jalové svatby vždy

vyhlašuje obecní úřad a také se stará o celou organizaci. Je to obřad, který slouží pouze pro pobavení hostů a je tedy neplatný.

Jalové svatby jsem se zúčastnila v Trojanu 13. března 2016. Bylo to v neděli a starostka Trojanu pozvala odpoledne občany města na obecní úřad, kde ve volných prostorách a ve své kanceláři podávala domácí banici, což je dezert z listového těsta plněný balkánským sýrem, který je podáván na sladko a rozlévala červené víno. Červené víno v křesťanství symbolizuje Ježíšovu krev. Poté starostka požádala o odpuštění za všechny obyvatele, pomodlila se a všichni účastníci se v průvodu vydali z obecního úřadu na místo oslavy. Mnoho lidí šlo pěšky, popřípadě jelo na povozu nebo v traktoru. Tradičně se tato oslava koná na louce u města, kvůli velkému prostranství. Všichni zúčastnění, pokud jim to možnosti dovolí, mají na sobě obléknutý národní kroj. V zástupu šla jako první hudba a následně šel ženich s nevěstou. Jedná se o rituál s prvky karnevalu, při kterém dochází k reverzibilitě rolí, tedy žena je oblečená jako ženich a naopak muž je oblečený jako nevěsta. Při jalové svatbě účastníci rituálu opouštějí strukturu, vstupují do tzv. *communitas* (antistruktura) a po ukončení rituálu se opět navrací ke struktuře (Turner 2004). Na místě oslav byly různé zábavné hry pro děti a pálily se ohně. Pálení ohňů je apotropaický magický rituál, který má zabránit vlivu zla a oheň symbolizuje život, rodinu a komunitu. Návštěvníci si zapálili louče a točili s nimi nad hlavami. Lidé různě ohně přeskakovali a bavili se. Byly tam hry s přetahováním lana, hudba, občerstvení a pití a tančilo se. V průběhu odpoledne starostka oddala ženicha s nevěstou, nicméně na této svatbě neměli kmotry ani družičky. Šlo spíše jen o formu zábavy. Snoubenci se postavili doprostřed louky a kolem nich se shlukli účastníci oslavy. Nejbližší kamarád vedl nevěstu uličkou a předal ji ženichovi ve znamení odlučovací fáze. Následně měla paní starostka proslov, který se týkal Velikonoc a této jalové svatby. Ptala se, zda někdo má námitky proti této svatbě a několik účastníků

se ozvalo, neplatný obřad ale i přesto pokračoval dále. Oddávající se potom snoubenců zeptala, jestli vstupují do svazku dobrovolně v dobrém i ve zlém. Nevěsta i ženich odpověděli, že ano. Poté je paní starostka prohlásila za manžele a ženich mohl políbit nevěstu. Všichni zúčastnění se začali radovat a křičet, hudba hrála hlasitě a všichni tancovali. Poté zábava pokračovala až do večera.

8.2 Interpretace svatebních rituálů v Trojanu

V následujících podkapitolách interpretuji uskutečněné rozhovory. Analyzovaná data jsou rozdělena do několika kategorií, které vzešly z kódování rozhovorů.

8.2.1 Zásnubní rituály

Jak zdůrazňuje Drinov (1999), v Bulharsku se v 19. století, ale i později, praktikovaly domluvené sňatky, kdy nejčastěji otec ženicha přišel požádat o nevěstinu ruku do jejího rodného domu. Dotazovaná S. (73 let) má vlastní zkušenost s domluveným sňatkem. Před 54 lety měla S. pouze civilní obřad, protože ženicha jí vybrali rodiče a ona se s ním setkala pouze dvakrát před svatbou. Církevní obřad odmítala jako určitou formu protestu. *„Já jsem si ho prostě nechtěla brát, ale musela jsem. Tak jsem aspoň si prosadila, že jako nebude církevní obřad, ať to máme za sebou. Dneska jsem ráda, že jsem si vzala právě jeho, protože hodnějšího muže bych asi nenašla, ale tenkrát jsem to viděla jinak, byla to křivda“* S. (73 let). Další dotazovaná V. (58 let) se vdávala před 35 lety a svého nastávajícího manžela viděla poprvé, když přišel společně se svou rodinou požádat o její ruku otce dotazované. Po uvítání začal ženich vyjednávat podmínky svatby a také finanční obnos jako směnu za nevěstu. *„Mě se nezeptali, jestli chci já“* V. (58 let). Dnes už se domluvené sňatky v Bulharsku

nepraktikují, nicméně je zvykem mít požehnání rodičů nevěsty před zasnoubením.

Jak ve své publikaci Stareva (2005) uvádí, tak ve většině případech ještě v minulém století probíhala směna za nevěstu při samotných zasnubách, kdy ženichova rodina darovala nevěstě nějaký obnos peněz. Mnohdy šlo pouze o symbolické částky. Dnes tato směna probíhá těsně před svatebním obřadem. Ženich není vpuštěn k nevěstě, dokud nenaplní její svatební boty penězi. Opět se jedná pouze o symbolické částky.

V dnešní době už se tradiční malé a velké zasnuby, které popisuje Drinov (1999) ve své knize, nekonají. V případě oslavy zasnub se především jedná o setkání a seznámení obou rodin snoubenců. Na této oslavě rodiny domlouvají detaily svatby, především datum svatby a financování svatby. Tato oslava se většinou koná v restauraci, případně v rodném domě nevěsty nebo ženicha, pokud se očekává menší účast.

8.2.2 Rozlučka se svobodou

Rozlučky se svobodou se ještě v minulém století v Bulharsku nepořádaly a tento trend se zde objevil až v posledních letech. „*Tato tradice vznikla v posledních letech z amerických filmů myslím*“ K. (57 let). Starší respondenti se žádné rozlučky se svobodou neúčastnili a někteří si ani nejsou jistí, zda se rozlučky se svobodou pořádají. „*U nás na vesnici se určitě žádné nedělají a ve městě, no, to nevím, tam moc často nejezdím*“ S. (73 let). Mladá generace rozlučky se svobodou zpravidla v posledních 5 až 10 letech pořádá. Rozlučky jsou pro ně především zábavou. Nevěstina rozlučka se svobodou se většinou pořádá v restauraci, kde je přichystána večeře v bulharském stylu a předávají se zde nevěstě hlavně zábavné dárky a poté se všichni přesouvají na diskotéku. Naopak pánské rozlučky se často pořádají v baru, na diskotéce, ale také v kasinu. Při rozlučkách se svobodou je patrný vliv globalizace.

8.2.3 Obřad oddávání

Svatby už se v dnešní době nekonají pouze v neděli, což bylo v 19. století podle Drinova (1999) typické, ale mohou se konat přes celý týden, a dokonce si budoucí manželé mohou zvolit, zda chtějí polední či večerní svatbu. Snoubenci si mohou také sami zvolit místo konání svatebního obřadu i oddávajícího, což dříve nebylo možné. Jak ve své publikaci píše Stareva (2005), v případě civilního obřadu mají snoubenci více možností volby, ale v případě církevního obřadu je potřeba, aby byl dodržen určitý rituální scénář. V kostele je oddávajícím farář, popřípadě biskup nebo dokonce několik farářů, což ve skutečnosti znamená, že celý obřad trvá mnohem déle. Pavlov (2009) zdůrazňuje, že v minulém století se oddávalo pouze ve staroslovanštině a latině, ale dnes už se oddává i v bulharštině, aby byl rituál více srozumitelný i pro mladé lidi. *„Na rozdíl od katolických nebo muslimských tradic, tak ty pravoslavné jsou hodně zdlouhavé, nesrozumitelné, drahé a taky v jiných případech i smutné“* K. (57 let).

V dřívější době se nevěsty vdávaly v nejlepších šatech, které měly. To se ale pomalu začalo měnit přibližně před sedmdesáti lety. *„Já jsem se už vdávala v bílých šatech, ale žena mého staršího bratra ještě ne“* C. (78 let). Doba se neustále posouvá dopředu, a tak si dnes mohou vybrat nevěsty jakékoli šaty, ve kterých se chtějí vdávat.

Jedním z nejhezčích momentů svatby pro nevěstu i ženicha je moment, kdy ženich poprvé spatří nevěstu a naopak. To bývá zpravidla při zvyklosti, která symbolizuje směnu za nevěstu, a která se koná pár hodin před samotným obřadem v rodném domě nevěsty. Ženich musí nevěstě vyplatit symbolickou částku a až poté je vpuštěn do místnosti.

Svatební obřady se rozdělují na civilní a církevní. V případě církevního obřadu je zapotřebí, aby snoubenci absolvovali nejprve civilní obřad, většinou

pouze za doprovodu svědků o týden dříve na radnici. Jak uvádí Budilová (2011), tak od roku 1945 jsou církevní obřady pouhou alternativou k civilním obřadům. Církevní obřady jsou stále v Bulharsku velmi populární zejména v rodinách, kde vychovávali děti k pravoslavné víře, a tak mnoho mladých lidí ve věku pětadvacet až pětatřicet let absolvuje svatební obřad jak civilní, tak i církevní. Nicméně se najdou i mladí lidé, kterým se už nedostalo pravoslavné výchovy a nejsou ani pokřtěni, a tak církevní svatební obřad nevyžadují. *„Mamka ta mě nechá si dělat svoje a taťka by sice asi chtěl, abych se brala v kostele, ale myslím si, že mi to nemůže přece přikazovat ne“* T. (18 let).

Svatby jsou v Bulharsku převážně stále velké a bohaté. Jak zdůrazňuje Arnold van Genneep (1997), svatba je významnou událostí nejen pro rodinu, ale také pro široké okolí. Hosté se na svatbu připravují několik měsíců dopředu. *„Všeobecně vzato svatby jsou vždycky velké a bohaté, minimálně padesát, sto hostů. Byla jsem na několika svatbách, kde bylo na sto hostů“* V. (58 let).

Dotazovaná P. (35 let) musela kvůli úmrtí v rodině svatbu na poslední chvíli zrušit. Jak ve své publikaci zmiňuje Stareva (2005), v případě úmrtí někoho blízkého v rodině, by se svatba neměla konat celý rok, především kvůli tomu, že by pak manželství nemuselo být šťastné. *„Samozřejmě se očekávalo, že zrušíme svatbu. To se tak dělá, když ti někdo blízký umře, tak rok by se neměly konat žádné takové oslavy, přineslo by to smůlu. Tak jsme ji zrušili“* P. (35 let).

V rámci zúčastněného pozorování jsem se zúčastnila tří oddávacích obřadů. První akt byl církevní a konal se tedy v klášteře. Zde byly dodrženy všechny původní prvky rituálního scénáře. Druhý obřad byl civilní a konal se na louce. Při tomto aktu byly dodrženy jak původní prvky rituálního scénáře, tak byly přidány určité moderní prvky. Mezi původní prvky patří například rozhrnutí koberce, po kterém museli novomanželé po sňatku přejít a tento koberec zároveň symbolizoval přechod z jednoho světa do druhého. Mezi moderní

prvky patřilo například zaznění Wagnerova Svatebního pochodu při příchodu nevěsty, ale také oddání pod svatebním obloukem. Třetí oddávací obřad byl také civilní a konal se na břehu přehrady Sopot. Tento obřad obsahoval pouze moderní prvky, které se zde objevily vlivem globalizace. Mezi takové prvky se například řadil příjezd nevěsty na lodi z druhé strany přehrady.

8.2.4 Svatební hostina

Svatební hostina v rámci svatebního obřadu spadá do třetí fáze rituálu (slučovací fáze), kterou definoval Arnold van Gennepe (1997), protože právě při ní se praktikuje mnoho zvyků, které mají za úkol sjednotit novomanželé, například první manželský tanec, ale také je jejich cílem sjednocení obou rodin, například skrze akt spolustolování.

Drinov (1999) zdůrazňuje, že ještě v 19. a 20. století se většina svatebních hostin odehrávala převážně v rodném domě ženicha, popřípadě v domě nevěsty. Vždy byly v domě nachystány stoly s jídlem, kde se uskutečnil oběd a hrála živá hudba. Dříve se svatební hostina organizovala na etapy, protože se oslavy účastnila i širší komunita, jak uvádí Van Gennepe (1997). Mnohdy se účastnila i celá vesnice, tedy místní komunita, kterou Van Gennepe (1997) zařazuje do páté skupiny při dělení hostů obřadu (Jiroušková 2012, s. 7-8). Bylo tedy zapotřebí mít vše dobře zorganizováno, aby měla svatební hostina hladký průběh. Po obědě se hudba přesunula na větší prostranství, většinou na náměstí, aby lidé mohli tančit. *„Pro rodinu to bylo tehdy důležité, aby se mohli ukázat, že vdávají dceru, tak pozvali skoro všechny“* C. (78 let).

K místnosti, ve které se koná svatební hostina, vede nejčastěji bílé plátno a na něm jsou rozprostřeny okvětní lístky. Bílé plátno symbolizuje čistotu a nevinnost a přejítí po bílém plátně novomanželi symbolizuje přechod

z jednoho světa do druhého, což je pomezí fáze rituálu, jak ji nazývá Arnold van Gennep (1997).

Před vstupem do místnosti ženicha s nevěstou dříve vítala ženichova matka, která jim dala velký medový bochník bílého chleba a novomanželé jej museli rozpůlit na půl a osobně jít pozdravit každého z hostů a na přivítanou jim nabídnout medový chleba. Nabídka chleba symbolizuje úctu ke svým hostům. Dnes takto vítají novomanželé rodiče jak z ženichovi strany, tak z nevěstiny. Novomanželé se k sobě postaví zády a chleba nad hlavami rozlamují. Ten, kdo bude mít ulomenou větší polovinu, tak se říká, že bude mít ve společné domácnosti větší vliv. Dnes se tento zvyk dodržuje především kvůli zábavě.

Rozlévání džbánu s vodou se také řadí mezi důležité zvyky, které se praktikují během svatební hostiny, především kvůli štěstí uvádí Stareva (2005).

Na svatební hostině nevěsta vždy obdarovává nejbližší příbuzné a hosty obřadu dárky podle stupně důležitosti. Nejbližším příbuzným se v minulém století dávala košile, osušky, ale také deky. Nejbližší rodina naopak obdarovávala i snoubence, a to většinou praktickými věcmi do domácnosti. Dnes se nevěstě většinou dávají malé dárky, ale některé bohaté rodiny dávají snoubencům auta a byty. Nevěsta obdarovává při hostině pouze blízkou rodinu, a to většinou například osuškami nebo dekami na památku. V poslední době je také časté, že snoubenci zveřejní seznam darů, které by potřebovali, což dříve nebylo zvykem. *„Zrovna nedávno jsem se setkal s tím, že snoubenci řekli, že nechtějí ani dary, ani kytky a místo toho chtějí peníze. Byl jsem hodně překvapený, ale asi je to tak lepší. Aspoň si vyberou, co potřebují, že“* M. (52 let).

Každý pár, který pořádá svatbu, si může přidat nevšední prvky do rituálního scénáře podle svého uvážení. Z analýzy rozhovorů vyplývá, že se moderní svatby a hostiny stávají velmi oblíbenými. Mezi zábavu na svatebních hostinách se často v posledních letech zařazuje například vypouštění lampiónů s přáními do vzduchu při západu slunce, ohňostroje, různé párové hry a také zábavné hry pro novomanžele. Například dotazovaná T. (18 let) uvádí: *„Co pro mě bylo úplně nové, že ženichovi kamarádi měli připravené dřevěné tyče a na nich houpačku, tam si pak sedla ta nevěsta a oni ji museli udržet a houpat, pak měla vyskočit a ženich ji měl chytit, bylo to asi dost o té důvěře.“*

V závěru svatební hostiny večer hosté odjíždějí do svých domovů či do hotelu. Novomanželé v dnešní době nejčastěji odjíždějí do pronajatého hotelového pokoje, většinou se jedná o luxusnější ubytování, kde tráví svou svatební noc. V rámci postmaritálních rezidenčních pravidel nedochází k patrilokaci, která byla zvykem v dřívějších dobách, kdy se žena stěhovala do rodného domu svého manžela. Jak uvádí Drinov (1999), patrilokace se praktikovala v 19. století i na počátku 20. století. Dnes již dochází k neolokaci, což je nový vzorec, kdy se novomanželé stěhují do vlastního obydlí a není tedy už dodržována koncepce sloučené rodiny.

V rámci zúčastněného pozorování jsem se účastnila pouze veřejné části obřadů. U privátních částí svatebního obřadu, jako jsou například zasnuby nebo svatební noc, jsem přítomna nebyla.

V rámci zúčastněného pozorování jsem se zúčastnila svatebních hostin. Při první svatbě, při které bylo akcentováno nejvíce prvků původních zvyklostí, se hostina konala v restauraci ve městě Trojan. Hostina byla menší, bylo pozváno přibližně 40 hostů. Během celého večera pár dodržoval mnoho původních prvků. Po celou dobu hrály tradiční bulharské písně a tančila se chora, tedy tradiční folklórní tance v kruhu a bylo podáváno klasické

bulharské jídlo. Nicméně i při této svatbě došlo k házení svatební kytice a podvazku nevěsty, což je zvyk, který se do Bulharska dostal vlivem globalizace. Svatební hostina druhé navštívené svatby se konala na stejném místě, jako oddávací akt, tedy na louce ve vesnici Baba Stana. Tato hostina obsahovala také mnoho prvků původních zvyklostí, především byly hlavní zábavou národní tance a hrála národní hudba. Mezi moderní prvky se řadilo házení svatební kytice a podvazku a zábavné hry pro hosty, které se v průběhu večera hrály. Hostina třetí navštívené svatby byla velmi moderní. Konala se v restauraci ve vesnici Golyama Zhelyazna. Výzdoba se skládala především z anglických nápisů a balónek. Bylo podáváno bulharské jídlo, ale v moderním pojetí. Během večera hrály především anglické písně, vystupovali tanečníci salsy, nevěsta házela svatební kytici a naopak ženich házel nevěstin podvazek a na závěr večera se konal ohňostroj. Každá z těchto tří svatebních hostin byla odlišná.

Na základě analýzy výše uvedených zúčastněných pozorování lze tvrdit, že moderní svatební prvky, především házení svatební kytice nevěstou, jsou při svatebních obřadech zastupovány čím dál častěji. Svatební obřady ve výzkumné lokalitě jsou ovlivňovány globalizací. Svatební hostiny, stejně tak jako civilní oddací obřady, obsahují moderní prvky, kdežto při církevních sňatcích jsou rituální scénáře dodržovány přesně podle původních zvyklostí.

8.2.5 Proměna lokálních tradic

Z výzkumu vyplývá, že svatební obřady v Trojanu a v blízkém okolí prošly určitými proměnami za posledních 50 let, nicméně rituální scénář by se podle Starevy (2005) měl dodržovat, aby snoubenci měli v manželství štěstí. Každý z dotazovaných vnímá proměny rituálních praktik jiným způsobem. Především se proměnilo technické provedení obřadů, protože obřady jsou dnes kratší, lehčí a také se využívají moderní technologie. Například se už

nemusí roznášet pozvánky osobně do každého domu, ale mohou se zaslat emailem. *„I tohle má vliv. Závisí, jaký člověk to čte a jak je otevřený, nechá se ovlivnit od těch nových médií, Facebook a tak. Musí se počítat s časem a s možnostmi, lidi už dneska nemají čas. Všechno se proměňuje kvůli celkovým změnám, kvůli všem změnám ve sférách života.“* S. (73 let).

Respondent M. (52 let) říká: *„Tradice se neproměnily přímo, ale ulehčily se a přidaly se nové složky, prostě se zmodernizovaly.“* Dále z analýzy rozhovorů vyplynulo, že v dnešním světě lidé nemají dostatek času na provedení svatebního obřadu tak, jak se prováděl dříve v minulém století. Drinov (1999) také uvádí, že rituály se začaly zjednodušovat už v polovině minulého století a to především z toho důvodu, že celý svatební obřad byl časově velmi náročný a místní obyvatelé, vzhledem k práci na poli, neměli dostatek času. *„Časy se mění, tak je pochopitelné, že modernizace nastane i v tradicích“* C. (78 let).

Výzkum poukazuje na to, že se obřady zmodernizovaly a hlavně se přizpůsobily moderní době a změně způsobu života. Jak zdůrazňuje Hristova (2008), mladí lidé se stěhují z vesnic do měst převážně kvůli pracovním příležitostem, které jsou ve městech daleko větší než na vesnicích, a tak se vesnice pomalu, ale jistě vyliďňují. *„Třeba zrovna tady tato vesnice se vyliďňuje. Kdyby ty děti zůstali tenkrát tady, pracovali na poli, obhospodařovali. Samozřejmě někteří z nich by byli inženýři později a nebo ajťáci, jak dneska je prostě ta doba jiná a to, ale někteří by zůstali, bylo víc dětí a někdo by tu půdu obdělával, kdežto dneska to tady pustne, což nemůžu považovat za dobré“* N. (75 let). Dále dotazovaná v rozhovoru uvádí, že se tradiční pojetí rituálů začalo vytrácet už v té době, kdy se lidé začali stěhovat do měst, protože ve městech neměli takové příležitosti, jaké měli na vesnicích.

Dnes mají lidé naprosto rozdílné možnosti od dřívějších dob. Rituální praktiky se také staly jedním z novodobých způsobů, jak dávat najevo své finanční

možnosti. Mladí lidé chtějí následovat nejnovější trendy, být moderní a hlavně se odlišit od ostatních a uspořádat tak svatbu podle poslední módy. Každé léto je moderní jiná barva a jiné dekorace. *„Jestli je nějaký trend, tak to jde u svateb vidět zřetelně. Jednu dobu je moderní tohle a pak zase něco jiného“* K. (57 let). Dále z analýzy rozhovorů plyne, že se svatební obřady proměnily i kvůli zvykům, které do Bulharska přišly z Ameriky a z jiných kultur. *„Ještě jsou nějaké jiné americké tradice, které se tady objevily v posledních letech, jako podvazek. Nevěstin podvazek se hází a taky kytka. Nevěště se dává něco starého a něco nového, to tu dřív nebylo“* K. (57 let). Další dotazovaná N. (75 let) uvedla: *„No, třeba jsem si vzpomněla na svatbu. No tak házení kytky, to nikdy nebylo. To je prostě americká tradice přebraná od těch mladých, to je nové.“*

Internet a média mají určitý vliv na proměnu svatebních rituálů. Především házení svatební kytice nevěstou družičkám nikdy nebylo v Bulharsku zvykem a až v posledních 10 letech se tento zvyk začal praktikovat. *„Filmy, na které se každodenně mladí dívají. Tímto způsobem se určitě mění způsob těchto určitých procesů, na které mají vliv cizí kultury“* N. (34 let).

Další velká změna, která u svatebních rituálů nastala je ta, že lidé se v dnešní době často obrací na agentury, které jim pomohou s veškerou organizací svatebního obřadu podle zákaznickových představ, kdežto ještě před 20 až 50 lety si snoubenci organizovali vše sami.

Některé proměny, které nastaly, slouží pro pohodlí hostů svatebního obřadu. Změnilo se přivítání hostů a také se dříve nepořádaly večerní svatby, ale dnes jsou již velmi populární. *„Svatby mohou být polední nebo večerní. Takže v tomto aspektu ty proměny přijímám, které jsou pro pohodlí lidí, kteří se zúčastní“* V. (58 let).

Dalším důvodem proměn svatebních rituálních praktik je také to, že lidé se sjížděli do Trojanu za prací v průmyslových továrnách už od 60. let minulého

století a s sebou si vždy přinesli své tradice z ostatních koutů Bulharska. Většinou své tradice přidaly k těm místním, a tím se některé prvky proměnily.

Dotazovaní se především shodují na tom, že svatby se stávají velmi nákladnými a vytratila se z nich duchovnost.

K proměnám dochází nejen změnou způsobu života, ale také vlivem odlišných kulturních vzorců jak ze zahraničí, tak z jiných regionů země. Podle starších dotazovaných jsou mladí lidé hodně ovlivněni filmy, internetem a sociálními médii.

8.2.6 Generační střet

Starší lidé museli dodržovat všechny zvyky a rituály, ale podle některých dotazovaných dnes už to tak být nemusí, obzvlášť, pokud rodiče snoubenců už nežijí, tak si vše mohou naplánovat podle sebe. *„Mladí už nepřijímají takové hodnoty jako jsme měli my nebo naši rodiče“* S. (73 let).

Starší dotazovaní se obávají, že s příchodem nové generace a s úmrtím té staré, se všechny tradiční rituály a hlavně jejich původní význam vytratí. Také příliš neschvalují změny, které v rituálech nastaly. Svatební obřad je založený na rituálním scénáři, který se musí dodržovat přesně tak, jak je dáno a v případě nedodržení rituálního scénáře svatební obřad ztrácí svou původnost. *„Obecně vzato, proto jsou tradice tradicemi, mají se prostě dodržovat“* M. (52 let).

Mladí lidé se podle starších respondentů příliš neseťkávají se svými staršími příbuznými, kteří by jim o původních prvcích svatebního obřadu mohli vyprávět a také mají obavy, že původní prvky z obřadů postupem času vymizí úplně. Komunikativní paměť je souborem pamětí vzpomínek, které se předávají pomocí komunikace z generace na generaci a tedy dochází k udržení kulturní paměti podle Jana Assmanna (2001). Sociální významy jsou

vytvářeny v klidovém období v rámci každodenního života právě skrze kolektivní paměť a udržují se především v rámci rodiny. Pokud dojde k přerušení rodinných vazeb, tak nedojde ani k přenosu zvyků a tradic. V dnešní době v Trojanu došlo k přerušení předávání kulturních tradic z generace na generaci, tedy k přerušení komunikativní paměti (Assmann 2001) a původní prvky svatebních obřadů se postupně začaly vytrácet. Referenční rámec se v Trojanu vytrácí a vzpomínky se již nemají k čemu dál vztahovat. Tradice bývají často zapomenuty, a nebo jsou nahrazeny lehkými a srozumitelnými zvyky, které zde přišly z globalizovaného světa. Dotazovaná S. (73 let) uvádí: „*Prostě mladí si těch tradic neváží, tak bych to řekla. Ti lidi se mění a mladí to ani nemůžou dodržovat, oni nemají prostě tu potřebu.*“ „*Myslím si, že se častěji stává, že se tradice ztrácí po každé další pokolení*“ K. (57 let).

Z výzkumu také vyplynulo, že dnes jsou rituály daleko snazší, protože původní provedení bylo velmi časově náročné. Ke svatebním rituálům jsou v dnešní době přidávány dynamičtější prvky, například házení svatební kytice a nevěstina podvazku při svatební hostině. Většina dotazovaných zastupující starší generaci by si přála, aby mladí lidé dodržovali tradice alespoň v rámci možností tak, jak by se správně měly dodržovat.

Dotazovaní, kteří ve výzkumu zastupují starší generaci, si svých tradic velmi váží. Zvyky a tradice jsou pro ně symbolem duševního uspokojení a smíření. Duchovnost je pro ně při svatebních rituálech velmi důležitá.

8.2.7 Vnímání tradic mladší generací

Mnoho mladých lidí v posledních letech studuje nebo pracuje alespoň nějakou dobu například v zahraničí, a nebo v hlavním městě v Sofii. Sofie je multikulturním městem, ve kterém lidé často následují nejnovější trendy. Pokud žijí v zahraničí dostatečně dlouhou dobu, tak určité kulturní zvyky

přijmou za své. Často se stává, že v případě, kdy mladí jedinci žijí ve městě bez své blízké rodiny, tak nedodržují rituály a tradice tak, jak by správně měli. „Nemám na to čas upřímně, a když tady naši nejsou, tak mě k tomu ani nikdo nedonutí, tak to zas tak nevádí“ T. (32 let). U mladých lidí je také časté, že byli vychováni v zahraničí, převážně v Německu a Velké Británii, a později se vrátili zpět do Bulharska. V takovýchto případech dochází ke kulturní hybriditě.

Mladá generace dodržuje pouze určité prvky tradičních svateb, a to především rituály, kdy dochází ke směně nevěsty. Nicméně se určitým způsobem chtějí odlišit od ostatních novomanželů a mít svatbu alespoň trochu jinou. „Já tady znám hodně lidí, a kdyby něco udělali stejně, tak by je všichni pomluvili“ P. (35 let).

Mladí lidé chtějí dodržovat alespoň některé z tradičních prvků rituálního scénáře při svatebním obřadu a při svatební hostině, ale mnozí z nich již neznají pravý význam těchto rituálů. Především se dodržuje směna za nevěstu ženichem, rozlamování chleba při svatební hostině a kopnutí do kotlíku s vodou pro štěstí. Všichni dotazovaní z mladé generace by chtěli mít modernější svatbu. Dnes se lidé inspirojí převážně na internetu ohledně dekorací, stylu svatebních šatů, ale i ohledně místa svatby. Jak uvádí Stareva (2005), v dřívější době se civilní svatební obřady konaly pouze na obecním úřadě, ale dnes už je populární mít svatební obřad i na jiných místech, například na náměstích, na loukách nebo u řeky. V Bulharsku jsou pravidelně zveřejňovány internetové články, ve kterých je popsáno, jaká barva nebo styl jsou moderní právě tento rok a čím by se nevěsty mohly řídit.

Pokud jsou mladí lidé nábožensky založení a chtějí církevní obřad, tak při něm jsou všechny tradice dodrženy.

Mladá generace si tradice také váží, ale všechny tradice nedodržuje a ani je všechny nezná. Chtějí do svatebních obřadů vnést i moderní prvky.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat a interpretovat průběh svatebních obřadů v Trojanském kraji v Bulharsku a nalézt odpovědi na 4 hlavní otázky: podléhají rituální praktiky ve zkoumané oblasti proměnám, jaký je rozdíl ve vnímání svatebních zvyklostí mezi mladší a starší generací, v jaké míře mladší generace dodržuje jednotlivé prvky původních svateb a zda dochází k proměnám svatebních zvyklostí vlivem globalizace.

Teoretická část práce je věnována vymezení pojmu obřad a rituál a také se zabývá jednotlivými fázemi přechodových rituálů. Následně je definován pojem svatba a je blíže specifikován význam svatebního obřadu. V závěru teoretické práce je popsána výzkumná lokalita včetně krátké historie území a vývoje náboženství v Bulharsku.

Z analýzy zúčastněného pozorování a rozhovorů vyplynulo, že svatební obřady se v důsledku globalizace ve zkoumané oblasti proměnily. Některé změny nastaly především pro komfort účastníků obřadu, a to především zavedení večerních svateb. Mnoho svatebních obřadů je dnes organizováno skrze agentury, které všechny náležitosti svatebního obřadu zařizují. Starší generace si svých původních zvyků a tradic velmi váží. Mladší generace dodržuje určité původní zvyklosti svatebních obřadů, především směnu za nevěstu, ale mnohdy neznají pravý význam těchto zvyků. V průběhu posledních let došlo k přerušování předávání kulturních tradic z generace na generaci.

V 19. století a na počátku 20. století se praktikovaly domluvené sňatky, které dnes už nejsou zvykem. Ve zkoumané lokalitě se konají zasnuby, kdy dochází k seznámení obou rodin a k domluvě organizace oddávacího aktu a svatební hostiny. Rozlučky se svobodou se ještě v minulém století v Bulharsku nepořádaly, ale vlivem globalizace se v posledních 5 letech staly populární. Ke

směně za nevěstu dochází před samotným obřadem, kdy ženich musí dát nevěstě a družičkám peníze, aby si ji mohl odvézt. Tento zvyk je stále velmi populární a mladá generace jej dodržuje. V Trojanském kraji se organizují civilní a církevní oddávací obřady. U církevního obřadu je zapotřebí dodržovat rituální scénář, jinak by církevní obřad ztratil svou původnost. U civilních obřadů se v posledních letech proměnilo technické provedení a obřady jsou dnes kratší a lehčí. Svatební obřady se přizpůsobily změně způsobu života a především nedostatku času na provedení. Církevní obřady jsou mezi mladými lidmi v Trojanu stále velmi populární. Svatební hostina je velmi důležitou součástí svatebního obřadu, jelikož má za úkol sjednotit novomanžele a jejich rodiny především skrze akt spolustolování, který je atributem slučovací fáze. Při svatební hostině jsou dodržovány některé původní prvky zvyklostí, příkladem je přejítí po koberci nebo bílém platně, které symbolizuje přechod z jednoho světa do druhého a rozlévání vody, která má přinést štěstí.

Přínos této práce tkví především ve vykreslení jednotlivých zvyklostí, které jsou součástí svatebních obřadů v Trojanském kraji a v hlubším pochopení toho, jak účastníci obřadů na jednotlivé původní zvyklosti nahlíží a jak je vnímají. Tato práce by mohla sloužit jako podnět k rozsáhlejšímu zkoumání svatebních obřadů i v dalších regionech Bulharska, které si zachovaly své původní zvyklosti a k následnému srovnání jednotlivých prvků svatebních obřadů s jinými regiony. Přechodové rituály v zemích s pravoslavným náboženstvím se řadí mezi další témata, která by byla vhodná k rozsáhlejšímu výzkumu.

LITERATURA A ZDROJE

1. AMORT Č.: *Dějiny Bulharska*. Praha: Svoboda, 1980. 765s. ISBN 25-059-80.
2. ARCIBISKUP KRYŠTOF: *Pravoslavný svět – Přehledné dějiny patriarchátů a místních církví*. Prešov: Pravoslavná bohoslovecká fakulta Prešovské univerzity, 2000. 175s. ISBN 80-88885-97-3.
3. ASSMANN J.: *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách středověku*. Praha: Prostor, 2001. 320s. ISBN 80-7260-051-6.
4. BAKALOV G., ANGELOV P., GEORGIEVA C., CANEV D., BOBEV B., GRNČAROV S.: *Istoria na Bulgaria*. Sofia: Bulbest 2000, 1993. 510s. ISBN 954-8112-67-7.
5. BELL C.: *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press, 2009. 270s. ISBN 978-0-19-973362-0.
6. BOWIE F.: *Anthropology of Religion: An Introduction*. New Jersey: Wiley and Sons, Incorporated, 2000. 344s. ISBN 978-1405121057.
7. BUDILOVÁ L.: *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900 – 1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. 268s. ISBN 978-80-7325-263-2.
8. City Population. (2019). *Trojan*. Citováno 1. září 2019. Dostupné z <https://www.citypopulation.de/php/bulgaria-admin.php?adm2id=1106/>
9. CRESWELL J.: *Educational Research : Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. London: Pearson Education Limited, 2012. 650s. ISBN 978-0-13-136739-5.
10. DIRAN G.: *Cestovní atlas Bulharsko*. Ostfildern: Mairdumont, 2011. 127s. ISBN 978-3-8297-6573-2.

11. DJAKOV T.: *Obšti beležki za bulgarskata folklorna kultura*. Sofia: Ciela, 2002. 158s. ISBN 954-649-525-5.
12. DRINOV M.: *Loveški kraj. Materialna i duchovna kultura*. Sofia: Etnografski institut s muzei, 1999. 422s. ISBN 954- 430-583-1.
13. DURKHEIM É.: *Elementární formy náboženského života: Systém totemismu v Austrálii*. Nové Město: Oikoymenh, 2002. 492s. ISBN 978-80-7298-056-7.
14. FROLEC V.: *Svatební obřad: současný stav a proměny*. Brno: Blok, 1983. 318s. ISBN 47-018-83.
15. FROLEC V.: *Čas života*. Brno: Blok, 1985. 264s. ISBN 47-006-85.
16. GRIMES R.: *The Craft of Ritual Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 432s. ISBN 978-0195301434.
17. GUSFIELD J.: Tradition and Modernity: Misplaced Polarities in the Study of Social Change. *American Journal of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press, 2001, 72 (4), 351-362s. ISSN 0002-9602.
18. HENDL J.: *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 408s. ISBN 978-80-262-0219-6.
19. HRABÁKOVÁ L.: *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-617-2.
20. HRISTOVA N.: *Bulgaria – geography, history, culture*. Veliko Turnovo: Veliko Turnovo university press, 2008. 252s. ISBN 978-954-524-649-4.
21. JANIŠ K.: *Z dějin sexu a erotiky, aneb, Co jsme se ve škole neučili*. Hradec Králové: Lupus, 2004. 382s. ISBN 80-903509-0-9.
22. JIROUŠKOVÁ J.: *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 344s. ISBN 978-80-7106-229-5.
23. KAUFMANN J.: *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 151s. ISBN 978-80-7419-033-9.

24. KUBÍK J.: *Sexualita bez tabu*. Brumovice: Carpe diem, 2010. 328s. ISBN 978-80-87195-15-4.
25. MALINA J.: *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. 4738s. ISBN 978-80-7204-560-0.
26. MIOVSKÝ M.: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. 329s. ISBN 80-247-1362-4.
27. OBŠTINA TROYAN: *Troyan – Srceto na Balkana*. Troyan: Obština, 2016. 46s.
28. PAVLOV P., ZIDAROVA L.: *Bulgarskata pravoslavna crkva – tradicii i nastojašte*. Sofia: IK Gutenberg, 2009. 293s. ISBN 978-954-617-058-3.
29. PETRUSEK M., MAŘÍKOVÁ H., VODÁKOVÁ A.: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. 1996. 1627s. ISBN 80-7184-31 1-3.
30. RYCHLÍK J.: *Dějiny Bulharska*. Praha: Lidové noviny, 2000. 508s. ISBN 80-7106-404-1.
31. ŘÍČAN P.: *Cesta životem*. Praha: Portál, 2006. 390s. ISBN 80-7367-124-7.
32. SLÁDEK K.: *Mystická teologie východoslovanských křesťanů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 229s. ISBN 978-80-87378-23-6.
33. STAREVA L.: *Bulgarski običaji i rituali*. Sofia: Knigoizdatelska kašta „Trud“, 2005. 367s. ISBN 954-528-549-4.
34. TURNER V.: *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage*. 4. vydání. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1999. 18s. ISBN 0801491010.
35. TURNER V.: *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. 194s. ISBN 80-722-6900-3.
36. VAN GENNEP A.: *Přechodové rituály – systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201s. ISBN 80-7106-178-6.
37. WEISS P., ZVĚŘINA J.: *Sexuální chování v ČR*. Praha: Portál, 2012. 160s. ISBN 978-80-26202-52-3.

38. WERNER C.: Consuming Modernity, Imagining Tradition: Globalization, Nationalism and Wedding Feasts in Post-colonial Kazakstan. *Anthropology of East Europe Review*. Indiana: Indiana University Press, 2000, 18 (2), 125-136s. ISSN 2153-2931.
39. World Meters. (2019). *Bulgaria Population*. Citováno 1. září 2019. Dostupné z <https://www.worldometers.info/world-population/bulgaria-population>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Podpůrné otázky k rozhovorům v českém jazyce

Příloha č. 2: Podpůrné otázky k rozhovorům v bulharském jazyce

Příloha č. 3: Ukázka písemného projevu respondentky

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Podpurné otázky k rozhovorům v českém jazyce

1. Kolikrát jste se zúčastnil/a přechodových rituálů (křest, svatba, pohřeb) v Trojanu a okolí?
2. Chráníte v Bulharsku děti či dospělé před zlými duchy?
3. Praktikují se v Trojanu, potažmo v celém Bulharsku, rituály při zásnubách?
4. Pořádají se rozlučky se svobodou?
5. Jak probíhají přípravy na svatbu? Je určitá doba od zásnub, do kdy se musí konat svatba?
6. Jak probíhá svatební obřad? Jak probíhá svatební hostina?
7. Kdo je na obřad a hostinu pozvaný?
8. Jaké dárky se dávají novomanželům?
9. Praktikují se nějaké rituály po svatebním obřadu a hostině v dalších dnech?
10. Praktikují se ještě nějaké jiné rituály v Trojanu a okolí? Pokud ano, tak při jakých příležitostech? Kdo je zvaný?
11. Nosí se lidové kroje?
12. Při jakých příležitostech se kroje nosí? Popřípadě do jaké doby se nosily?
13. Můžete porovnat jednotlivé rituály z doby, kdy jste byl/a malým dítětem a dnes?
14. Dokázal si Trojan uchovat své tradice?
15. Pozorujete nějaké změny v tradicích v průběhu posledních padesáti let? Pokud se něco změnilo, tak z jakých důvodů k těmto změnám mohlo dojít? Dokážete tyto změny popsat?
16. Vedou tyto změny k lepšímu nebo horšímu?
17. Jaký přístup má mladá/starší generace k tradicím a rituálům?
18. Projevují se v rituálech i současné trendy?
19. Jak moc se rituály liší od minulých let?
20. Ovlivňují bulharské tradice a rituály internet a další média?
21. Mají na praktiky vliv i jiné kultury nebo národy?

Пříloha č. 2: Podpůrné otázky k rozhovorům v bulharském jazyce

1. Колко пъти сте присъствали в религиозен обред (кръщение, сватба, погребение) в Троян и околието?
2. Пазят ли се децата или възрастните от зли духове в България?
3. Спазват ли се някакви традиции в Троян или България при годеж?
4. Организируют ли се момински/ергенски партита?
5. Как протичат приготовленията за сватбата? Има ли определен период от време след годежа, за което трябва да се вдигне сватбата?
6. Как протичат сватбената церемония и гощавка?
7. Кой бива поканен на церемонията и гощавката?
8. Какви подаръци се подаряват на младожените?
9. Спазват ли се някакви сватбени обичаи в дните след церемонията и гощавката?
10. ли се други традиции в Троян и околието? Ако да, то какви и в какви случаи? Кой бива поканен?
11. ? Носят ли се народни носии?
12. В какви случаи се носят народни носии? До кога са се носили носиите традиционно?
13. Можете ли да сравните отделните обичаи от времето когато сте бил/а дете и сега?
14. Успял ли е Троян да запази своите традиции?
15. Наблюдавате ли някакви промени в традициите през последните години? Ако нещо се е променило, то поради какви причини? Можете ли да опишете тези промени?
16. Тези промени за добро или лошо са настанали?
17. Какъв подход имат младите и старите към традициите и обичаите?
18. Появяват ли се в обичаите и социални влечения?
19. Как се различават обичаите от миналото?
20. Въздействат ли интернет и социалните медии на българските традиции и обичаи?
21. Имат ли въздействие на традициите и обичаите и други култури или народи?

Пříloha č. 3: Ukázka písemného projevu respondentky

8. В лірени, поке аз не знам, да има по-различни ⁽⁴⁾ обичаи от ги кои има и в други брани.
9. Обичаи в твз шестиднежен период от време некои мајки днес не ги измислуваат а тој е се мајката беде не се измислува извон куќи в твз период и извршат добри дечи не се просят навн, спр како се мржне. Аз мисл, че ова е обичаи ставан от нашите родители и бади против урчи на детето и мајката кривама. Днешните мајки можт не кривт и не врват в твз обичаи.
10. Некрологите за блиски хора ги поставме на вратите и престават - мрвци е за одбиен смрт, втора е за Нодни, трет е за твз месеца, четврт е за бмесеца, спр ова - за 9 месеца и последна е за 12 месеца /1 година/ от смрта. Всеки некропот стои на видно место до издаване на спрвацна.
11. Кога некрологот идне или се скрса нека твз пвз да го понови и да го сложи на вв.
12. Носите в лірени и твзנסко се носит в мчалот како в граа така и носата в околицта. В моментат ^{не носит} носите и обичаи само
13. во твз твзства сврзани са стари обичаи - мзакте на концерти, на празнуване на характерни за шрот и твзנסко - празник на твзнскаа слива, празник на стајнаста, така нарезаната хлова сватба /облигане не мтх као бдла и жена као мтх/ хлова се прави на месни заговезни през пролетта. „